

Kasteel Rosenberg te Voorschoten: van munitionis naar kinderboerderij

Piet van der Plas

Inleiding

Het geslacht Van Wassenaer was één van de oudste adellijke families in het graafschap Holland: de stamvader Philips I wordt al in de periode 1200 - 1223 in archiefbronnen vermeld.^{1,2} In de decennia daarna verwerven hij en zijn nazaten met name in de ambachten Wassenaar en Voorschoten een rijk bezit aan kastelen, woningen en landerijen.³ De kastelen werden doorgaans aan broers en zoons geschonken of in leen gegeven; minder aanzienlijke woningen worden aan andere verwanten zoals dochters, voorkinderen en bastaarden in leen gegeven.⁴

Het dorp Voorschoten is gelegen op een strandwal die vanaf Rijswijk, Voorburg en Leidschendam door Voorschoten loopt en eindigt bij de Wadding, het Rijn-estuarium ten zuiden van Leiden. Op deze strandwal stonden ten zuiden van Voorschoten drie Wassenaerse kastelen: Ter Horst, Duivenvoorde en Rosenberg. In de directe nabijheid stond ook nog de Starrenburg maar die had geen relatie met de Van Wassenaers.⁵ In deze studie zal de geschiedenis van kasteel Rosenberg worden onderzocht.

1287-1399: Van Wassenaer - Van Rosenberg

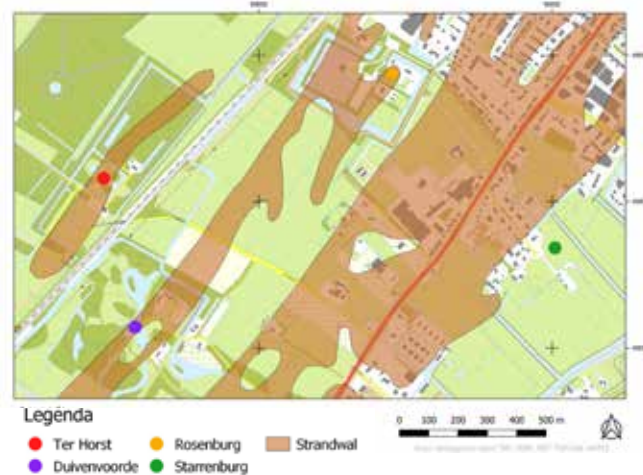
Er zijn geen archiefbronnen die vermelden wanneer en door wie Rosenberg is gesticht. Voor de oudste geschiedenis van Rosenberg zijn we dus aangewezen op andere bronnen.

De zeventiende-eeuwse geschiedschrijver van der Hove schrijft in 1636 in zijn kroniek dat in Rosenberg een muursteen met Latijnse inscriptie is ingemetseld.⁶ De vertaalde tekst luidt: *mijn eerste eigenaar was heer Jacobus van Wassenaer de jongere broer van de heer van Leiden en Wassenaer, daarna in 1399 Sturlingi, Waëli en tenslotte de Stalperdi vanaf het jaar 1534. Vernield door de bewoners van Leiden tijdens de belegering van 1574.* Zoals hierna zal blijken komen de vanaf 1399 genoemde eigenaren overeen met archiefbronnen. Ook staat

vast dat een Jacob van Wassenaer heeft bestaan: hij was een zoon van Dirk I van Wassenaer en jongere broer van Philips II van Wassenaer.⁷ Onjuist is echter dat Philips II heer van Leiden was; het zou nog een paar generaties duren voordat de van Wassenaers burggraaf van Leiden zouden worden.

Dat Jacob van Wassenaer eigenaar zou zijn geweest van Rosenberg wordt ondersteund door een veertiende-eeuwse genealogie van de Van Wassenaers: *Heer Jacob van Wassenaer wan een dochter, hiet vrouw Jacob, was heer Symons wijf van Benchem. Sij wan Jan van Rosenburch, ende heer Jacob van Rosenburch; Jan van Rosenburch heer Gijsbrecht van Rosenburch; heer Gijsbrecht van Rosenburch wan de vrouwe van Leyenburch.*⁸

Dat dit niet het hele verhaal is blijkt uit een leenregister van graaf Floris V uit 1285. Hierin wordt vermeld dat de heer van Wassenaer (in 1285 moet dit Dirk II van Wassenaer zijn geweest) onder meer de *dimidietatem munitionis de Rosenberg* oftewel de helft van de vesting Rosenberg van hem in leen had.⁹ Omdat nadere gegevens ontbreken is niet duidelijk hoe

Afb. 1 Topografische kaart van het gebied ten zuiden van het dorp Voorschoten met daarover geprojecteerd de aan de oppervlakte liggende delen van de strandwal (TNO, P. Vos).

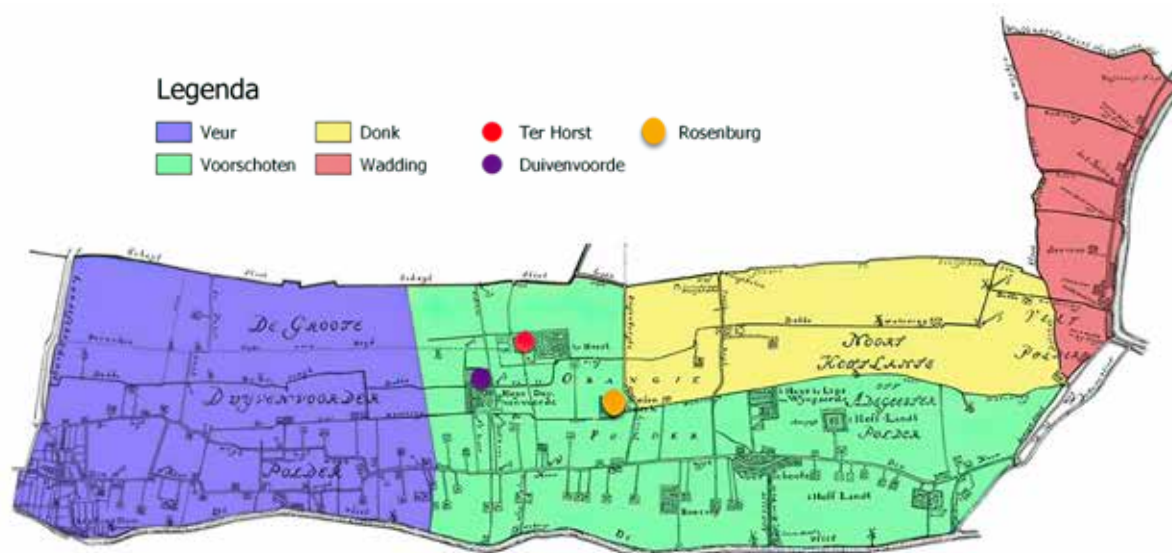
Dirk II het eigenaar is geworden van de helft van Rosenberg. Misschien heeft hij na het overlijden van zijn oom Jacob de helft van Rosenberg geërfd maar dit is speculatief. Dat Dirk II daarna de helft van Rosenberg aan graaf Floris V heeft opgedragen en vervolgens in leen terug heeft gekregen is niet onwaarschijnlijk: zijn oom Dirk van Santhorst heeft in 1276 in ruil voor het ambacht Zoeterwoude het kasteel Santhorst aan Floris V opgedragen en in leen terug gekregen.¹⁰

In ieder geval wordt Rosenberg hierna niet meer in grafelijke leenregisters vermeld. Het leenregister van de Van Wassenaers vermeldt dat de leenheer op 22 november 1306 (dat zou Dirk III van Wassenaer moeten zijn geweest) Jan van Rosenberg *minen neve* beleent met *al dat goed dat hij nu hout*.¹¹ Deze

vermelding is weinig concreet maar gezien Jans' achternaam en de hierna te bespreken meer gedetailleerde beleening van zijn zoon Gijsbrecht is het aannemelijk dat hij onder meer met Rosenberg is beleend. Jan van Rosenberg is één van de twee zoons van Jacoba van Wassenaer en Simon van Benthem en dus een kleinzoon van Jacob van Wassenaer. Jan is gehuwd met Hadewi Dukingh; samen kregen zij een zoon Gijsbrecht en een dochter Machteld.¹² In 1317 werd Jan door de graaf beleend met de visserij van IJsselmonde en in 1320 wordt hij als knaap aangeduid.¹³ In 1323 stichtte Jan een aan St. Laurentius gewijde kapel in de kerk van Voorschoten.¹⁴ In datzelfde jaar blijkt hij opnieuw gehuwd te zijn en wel met een jonkvrouw Adelise.¹⁵ In 1325 wordt zijn zuster Janne (en dus

Genealogische opstelling van de in dit hoofdstuk besproken personen. De jaartallen geven aan wanneer de desbetreffende persoon in een archiefbron vermeld wordt.

Philips I van Wassenaer (1200-1223)		
Dirk I van Wassenaer (1205-1248)		
Philips I van W. (1252)	Jacob van W. (1264, 1272)	
Dirk II van W. (1258, 1297)	Jacoba van W.	
	x Simon van Benthem (1284, 1327)	
Philips II van W. (1287, 1298)		
Dirk III van W. (1300, 1320)	Jan van Rosenberg (1306, 1327)	Jacob van de Binckhorst alias van Rosenberg (1334, 1358)
	x Hadewi Dukingh	x Margareta Persijn (1352, 1362, 1367)
Philips III van W. (1304-1343)	Gijsbrecht van Rosenberg (1322)	
	x Alijd Herlaer	
	Janne van Rosenberg (1347, 1355, 1383)	

Afb. 2 De vier tiendblokken in het ambacht Voorschoten: Veur (blauw), Voorschoten (groen), Donk (geel) en Wadding (rood). De tiendblokken vinden mogelijk hun oorsprong in de nederzettingen Fore, Forschate, Lippinge en Waddinghem zoals genoemd in de tiende-eeuwse goederenlijst van de Utrechtse St. Maartenskerk. Huybert van Straalen (OAV inv. 51, inkleuring door auteur).

niet Jan zelf) door de graaf beleend met een hoeve op 't Woud bij Delft.¹⁶ Jan heeft hij verschillende baljuwambten vervuld en maakte hij deel uit van de grafelijke raad.¹⁷ Zijn laatste vermelding dateert uit 1327.¹⁸ Jan heeft een jongere broer genaamd Jacob die kanunnik was in het domkapittel van Utrecht. Na het overlijden van zijn vader Simon van Benthem krijgt Jacob het kasteel de Binckhorst in leen van de graaf en wordt daarna meestal Jacob van de Binckhorst genoemd.¹⁹

Jans' zoon Gijsbrecht van Rosenberg was in 1322 nog minderjarig²⁰ maar wordt kort na het overlijden van zijn vader (in of kort na 1327) door Philips IV van Wassenaer beleend met *die woninghe te Rosenburch van der wateringhe noertwaerts die voor die woninghe gaet, item een dunctiende, item een swaentiende en van desen twee tienden half den smaltiende, item dertich morgen lants de ghelegen sien deels in Spadelant en deels in Ketel Ambacht* (bij Schiedam).²¹ Gijsbrecht heeft dus niet alleen Rosenberg in leen maar ook de zogenaamde donktienden, alsmede de zwaantienden en de halve smaltienden. Het gebied van de donktienden werd begrensd door het kasteel Duivenvoorde, de ambachtsgrens met Wassenaar, de Voorwatering en de Doolent sloot.²² Door de graaf wordt Gijsbrecht beleend met de visserij van IJsselmonde en de hoeve op 't Woud bij Delft.²³

Gijsbrecht is kennelijk in of vlak voor 1347 overleden want dan moet zijn dochter Janne (Jehanne, Johanna) de beide grafelijke leenband herstellen.²⁴ Deze transactie wordt als gevolg van de onmondigheid van Janne echter weer geannuleerd waarna haar oudoom Jacob van de Binckhorst hiermee door de graaf wordt beleend.²⁵ In de Wassenaerse leenkamer wordt over de onmondigheid van Janne niets vermeld maar vermoedelijk is er iets vergelijkbaars met haar Wassenaerse lenen gebeurd: Jacob van de Binckhorst wordt in 1348 ineens heer van Rosenberg genoemd en zijn echtgenote Margareta Persijn wordt in 1352, 1362 en 1367 als vrouwe van Rosenberg aangeduid.²⁶

1351: de belegering van Rosenberg

Dat Jacob van de Binckhorst eigenaar van Rosenberg is blijft niet zonder gevolgen. Na het overlijden van graaf Willem IV in 1345 ontstaat er een strijd om de opvolging tussen zijn dochter Margaretha en haar zoon Willem. De meeste hogere edelen, waaronder Jacob van de Binckhorst, Jan II van Polanen en Arend III van Duvenvoorde, steunen Margaretha en worden later Hoeken genoemd.²⁷ De steden en de lagere adel steunen Willem en worden later Kabeljauwen genoemd. In de eerste maanden van 1351 krijgen de Kabeljauwen de overhand en wordt Willem in een aantal steden als graaf Willem V ingehul-

digd. Willem probeert vervolgens zoveel mogelijk Hoekse steden en kastelen te overmeesteren en aan zijn kant te krijgen. Willem V heeft de kastelen Rosenberg, Medemblik, Binckhorst en Polanen hoog op zijn lijstje staan. Vermoedelijk speelt hierbij een rol dat Jacob van Binckhorst door Margaretha is aangesteld als baljuw van Medemblik en Philips van Polanen als baljuw van Zuid-Holland.²⁸ Dit zou verklaren waarom het op een steenworp afstand van Rosenberg gelegen kasteel Duivenvoorde door Willem V met rust werd gelaten terwijl Arend III van Duvenvoorde zich toch ook bij het Hoeks verbond had aangesloten.

Over de belegering van met name Rosenberg zijn we goed geïnformeerd, omdat de kosten in detail in de grafelijke rekening van 1350-1351 zijn opgenomen.²⁹ De voorbereidingen op het beleg lijken nogal geïmproviseerd en kleinschalig te zijn verlopen. Paarden en harnassen moeten nog op het laatste moment worden gekocht; een zekere Klaas de bastaard had zijn paard en harnas bij de Lombarden verpand en moest dit op stel en sprong vrijkopen. Voor Willem V worden een tent en diverse banieren en wimpels vervaardigd.³⁰ Acht Engelse soldaten worden ingehuurd die per persoon 28 stuivers per dag ontvangen.³¹ De belegeringswerktuigen worden in Den Haag vervaardigd, vervolgens in delen naar Rosenberg vervoerd en daar vervolgens geassembleerd.³² Aan het maken van een blijde waarmee projectielen konden worden geslingerd, wordt door zes timmerlieden en veertien knechten onder toezicht van een overman gedurende zeventien dagen gewerkt.³³ Aangekocht worden een weegboom, twee windasrepen, een breydel (toom) en leren repen. Er worden 300 middelnagels, 450 spijkers, 4 ijzeren banden en 2 nagels of assen gebruikt. Men kocht 60 blijdestenen voor 12 pond, 80 stuks voor 16 pond en uit Antwerpen kreeg men nog 310 stenen.³⁴ Bovendien worden er nog stenen gehouwen en worden de straten van Leiden opgebroken.³⁵ Overigens zal een deel van de stenen waarschijnlijk niet als projectiel maar als contragewicht voor de blijde zijn gebruikt.

Afb. 3 Bestorming met een stormram of mol (Wikipedia).

Willem V vaart de maandag na Maria Boodschap (29 maart) 1351 met de schuit van Delft naar Leiden om het beleg van Rosenberg te beginnen.³⁶ De eerste weken van het beleg verliepen nogal rustig, mogelijk omdat de bestormingswerktuigen nog niet klaar waren. Pas op 30 april worden de blijde en een mol (een overdekte stormram) voor Rosenberg gebracht en wordt met de bestorming begonnen.³⁷

Deze aanval bracht kennelijk nog geen doorbraak, want de rekening vermeldt op 11 mei een uitgave van 8 oude schilden aan wapenmeester Jan van Muerssen *dair hi cruyd mede copen zoude Rosenburch mede te barnen*.³⁸ Omdat brandstichting het doel was zal het *cruyd* waarschijnlijk gebruikt zijn voor het vervaardigen van vuurpijlen of om met de blijde brandende projectielen te kunnen werpen. In de rekening wordt in ieder geval geen melding gemaakt van de aanwezigheid van vuurwapens als donderbussen of geschut als bombarden. Het *cruyd* lijkt tot resultaat te hebben geleid want op 21 mei wordt een bode naar Willem V gezonden met de mededeling dat Rosenberg zich had overgegeven.³⁹ Op 24 mei worden de belegerden *op myns heren huys te Delft* berecht.⁴⁰ Jacob van de Binkhorst en Jan van Polanen worden in 1351 verbannen maar in 1355 weer in genade aangenomen.⁴¹ Gezien de wrok die Willem V tegen Jacob van de Binckhorst is Rosenberg waarschijnlijk verwoest. Kasteel Polanen, dat na Rosenberg werd belegerd, is ook verwoest: brokstukken van het muurwerk zijn in de gracht gevonden.⁴² Als argument dat Rosenberg niet verwoest zou zijn wordt wel verwezen naar een vermelding in het Wassenaele register uit 1356 waarbij bij een belening van het nabijgelegen kasteel Ter Horst als oostelijke belening *de woning te Rosenburch* wordt vermeld.⁴³ Hieruit mag echter niet worden geconcludeerd dat het kasteel nog bestond: met termen als hofstad en woning kunnen zowel gebouwen als land worden aangeduid.⁴⁴ Jan van Polanen bijvoorbeeld wordt in 1379 beleend met *die hofstat daer dat huys op plach te staen* en Jacob van Damme wordt in 1441 beleend met vijf morgen land *in de woning van Jan van den Bosch*.⁴⁵

1355 - 1399

In mei 1357 blijkt Janne gehuwd te zijn met Hubrecht van Leyenberg.⁴⁶ In 1355 wordt Janne door graaf Willem V beleend met het kasteel de Binckhorst en in 1359 met de hoeve op 't Woud.⁴⁷ De visserij van IJsselmonde gaat voor haar verloren. In een ongedateerde vermelding in het Wassenaele register wordt Janne met Rosenberg en de Donktienden beleend; waarschijnlijk heeft dit ook in de periode 1355-1359 plaats gevonden. De belening vermeldt *die woninghe te rosenburch*

met 80 morgen lants luttel meer of min en de donctiende en de swaentiende en desen twee tienden half den smaltiende en dertich merghen lants die deels legghen in spadelant en deels an ketel ambacht ende vier morgen bi der woninghe te rosenburg.⁴⁸ Ook hier mag uit de aanduiding *woninghe* niet worden afgeleid dat er een toen een kasteel of een anderszins bewoonbare woning op het perceel aanwezig was.

In 1383 geeft Janne met toestemming van haar oudste zoon Jan van Leyenberg aan haar tweede echtgenoot Otto van Heukelom als lijftocht *die hoffstede tot Rosenburch, den hulc campe, die west lee, den ze campe, den donc campe, den campe die seven morghen hiet, die oest camp en die donc also als ghelegghen zijn bij Rosenburch en gheven mitter hoffstede te Rosenburch neghen en dertich morghen landts luttel meer of minder, dan toe den zwaens tiende, den donctiende en den smaltiende tot Voorscoten*.⁴⁹ Opvallend is dat in deze lijftocht gesproken wordt over de hele in plaats van de halve smaltienden. Hierna zal blijken dat deze fout niet zonder gevolgen zou blijven.

In 1386 is Janne kennelijk overleden want dan schenkt haar oudste zoon Jan het huis te Leyenberg met toebehoren aan zijn jongere broer Arend.⁵⁰ Op 17 januari 1399 wordt Simon Sturlinck na opdracht uit vrij eigendom beleend met de hofstede tot Rosenberg met 41 morgen land en 17 morgen veen.⁵¹ Een mogelijke verklaring hiervoor is dat Janne Rosenberg in vrij eigendom had gekregen en als zodanig aan Simon Sturlinck heeft verkocht, waarna Simon de hofstad weer in leenverband heeft teruggebracht. Van der Houve meldt nog dat bij de verkoop een uitzondering wordt gemaakt voor *datgene dat de verkoper heeft in de kerk van Voorschoten en de kapellerie die tot de hofstede behoort*.⁵² Simon Sturlinck wordt ook nog beleend met de donktienden, de zwaantienden en de smaltienden die kennelijk gewoon in Wassenaele leenverband zijn gebleven.⁵³

1399-1474: Sturlinck

Over Simon Sturlinck heb ik alleen kunnen vinden dat hij behoorde tot de Amsterdamse burgers die in 1399 een financiële bijdrage gaven aan de tweede veldtocht van graaf Albrecht tegen de Friezen.⁵⁴ Zijn dochter Alijd Simon Stulincksd. wordt op 25 februari 1422 beleend met Rosenberg, de donktienden, de zwaantienden en de smaltienden.⁵⁵ Op 18 december 1426 krijgt zij de *woninghe en hofstede tot Rosenberg met 41 morgen lants en 17 morgen veen gelegen in de ambachte van Voorschoten* in vrij eigendom.⁵⁶ Hiermee wordt het leenverband van de hofstad Rosenberg met de Van Wassenaele opnieuw maar nu definitief verbroken. Het leenverband van de donktienden blijft echter bestaan: op dezelfde dag wordt Alijd opnieuw beleend

met de donktiende, de zwaantiende en de smaltienden.⁵⁷ Op 28 juni 1444 wordt Alijd's dochter Margriet Vranck Willemsdr. beleend met deze tienden beleend.⁵⁸ Haar schoonvader Andries Jacobsz treedt bij de belening als voogd op omdat haar echtgenoot Jacob Andriesz *over zee en zand* is. Margriet is op 22 januari 1470 kennelijk overleden want dan wordt haar dochter Katrijn Jacob Andriesdr. met de tienden beleend.⁵⁹

Katrijn verkoopt op 5 maart 1473 een derde deel van de hofstad Rosenburg aan Jan Jacobsz de Wael.⁶⁰ Op 27 februari 1483 koopt Jan nog een derde deel van een zekere Daem Meeusz die dit deel van de weduwe van Kerstijn Pieter Jacob Lijzene had verkregen.⁶¹ Wat de achtergrond van deze verdeling is en hoe Jan de Wael het laatste derde deel in bezit heeft gekregen heb ik niet kunnen vinden.

1474-1534: De Wael

Op 9 juli 1474 wordt Jans's dochter Alijd Jansdr. de Wael met de tienden beleend na overdracht door Katrijn Jacob Andriesdr.⁶² In 1504 worden de tienden na het overlijden van zijn zusster Alijd overgedragen op Jacob Jansz de Wael.⁶³ Jacob Jansz woont in Haarlem en was gehuwd met de zeer gefortuneerde Maria Thijsmansz van Waveren.⁶⁴ Gezien zijn ruime financiën was hij misschien wel de bouwheer van het nieuwe Rosenburg. Volgens het leenregister gaan de donktienden op 4 augustus 1525 als gevolg van Jacobs' overlijden over op zijn zoon

meester Frans de Wael.⁶⁵ Vermoedelijk is het eigendom van Rosenburg op vergelijkbare wijze van eigenaar veranderd want op 15 maart 1534 verkoopt Frans de hofstad Rosenburg met de landen daartoe behorende, alsmede de donktienden en de smaltienden voor een bedrag van 4.660 Carolus guldens aan Adriaan Stalpaert van der Wiele.⁶⁶

Het hof van Holland doet in 1537 nog uitspraak over een geschil over het eigendom van de smaltienden tussen Frans en zijn broer Dirk, deken van Naaldwijk en pastoor van Voorschoten.⁶⁷ Frans claimt het eigendom over de gehele smaltienden terwijl Dirk stelt dat de helft van de smaltienden van oudsher aan de pastorie van Voorschoten toekomen. Het hof beslist dat mr. Frans de Wael weliswaar de gehele smaltierende mag verkopen maar dat de helft van de inkomsten toekomen aan de pastorie van Voorschoten. De pastorie mag hebben en heffen de smaltienden als van *lammeren, calveren, voelen, vullicken, verckens, ganssen ende vlas*. In de uitspraak omschrijft het hof Rosenburg als een hofstad met een boerderij, schuren, (hooi)bergen, boomgaard, elst en ander geboomte daar op staande met 51 morgen land gelegen in de ban van Voorschoten en 19 morgen veenland daarachter gelegen in de ban van Wassenaar, in totaal dus 70 morgen land. Dit wijkt af van de oppervlakte die in de morgenboeken van het hoogheemraadschap van Rijnland uit 1543 respectievelijk 1544 worden vermeld: 49 morgen 443 roeden in Voorschoten en 11 morgen 138 roeden in Wassenaar.⁶⁸

Genealogische opstelling van de in dit hoofdstuk besproken personen. De jaartallen geven aan wanneer de desbetreffende persoon in een archiefbron vermeld wordt.

Simon Sturlinck (1399)
|
Alijd Simon Sturlinck (1422, 1426) x Vranck Willemsz
|
Margriet Vranck Willemsz (1444) x Jacob Claesz
|
Katrijn Jacob Ariensz (1474)

Genealogische opstelling van de in dit hoofdstuk besproken personen. De jaartallen geven aan wanneer de desbetreffende persoon in een archiefbron vermeld wordt.

Jan de Wael (1473-1475)
|
Alijd Jansdr. de Wael
|
Jacob Jansz de Wael (1456, 1484, 1524)
x Margriet Thijsmans van Waveren
|
Mr. Frans Jacobsz de Wael (1525, 1534) Dirk Jacobsz de Wael
x Alijd Wigbouts

1534-1634: Stalpaert van der Wiele - Van Ylem

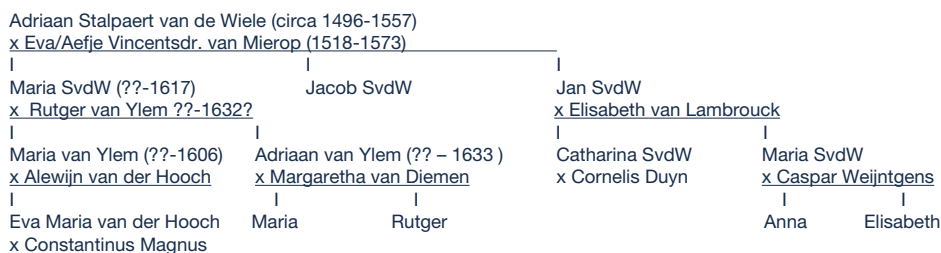
Adriaan Stalpaert van der Wiele is gehuwd met Eva/Aefje van Mierop, dochter van Vincent van Mierop, vertrouweling van keizer Karel V en een van de rijkste ingezetenen van de Nederlanden.⁶⁹ Het Voorschotense kohier van de tiende penning van 1543 vermeldt dat Rosenberg met 55 morgen land in Voorschoten en een stukje veenland in Wassenaar wordt aangebracht door de pachters Rong Jansz en Vechter Sijmonsz en dat zij een jaarlijkse pacht van 101 pond moeten betalen.⁷⁰ Uit het kohier blijkt dat Adriaan Stalpaert ook nog 22 pond en 5 stuivers inkomsten had uit de donktienden.⁷¹ Het Voorschotense kohier van de tiende penning uit 1553 vermeldt dat Rong Jansz en Joris Dirksz *die woninghe van Rosenberg toebehorende Adriaan Stalpaert tot Haerlem* pachten voor 300 pond; de donktienden leveren Adriaan in dat jaar 30 pond en 10 stuivers op.⁷² Het kohier bevat nog een los blad dat vermeldt dat Adriaan Stalpaert in 1552 een perceel elzenbos had verkocht voor een bedrag van 236 pond en 5 stuivers.⁷³ Na het overlijden van Adriaan in 1557 gaat Rosenberg over op zijn dochter Maria, gehuwd met Rutger van Ylem.⁷⁴ De donktienden gaan op 3 februari 1559 over op Jacob Stalpaert die ze daarna op zijn broer Jan overdraagt.

Het Voorschotense kohier van de tiende penning van 1557 vermeldt dat Rong Jansz een woning genaamd Rosenberg met 49 morgen 4½ hond land huurt van de erfgenamen van Adriaan Stalpaert voor 350 pond.⁷⁵ In het Voorschotense kohier van de tiende penning van 1561 wordt Rong Jansz opnieuw vermeld als pachter van Rosenberg met 50 morgen land, bestaande uit *ghoet weylant, kenniplandt ende theellandt onder malcander van Aeffgen weduwe van Adriaen Stalpaert ende hair zwager tsamen voor 380 pond*.⁷⁶ Met de zwager zal Rutger van Ylem worden bedoeld, de echtgenoot van Adriaans dochter Maria. De pachtsom van 380 pond is ten opzichte van de 101 pond in 1543 en de 236 pond in 1553 dus flink gestegen.

Op een kaartje dat in 1568 is getekend ten behoeve van de overdracht van een nabijgelegen perceel is een schetsje van Rosenberg gemaakt. Dit is het eerste concrete bewijs dat er weer een deftige woning op het perceel staat. Op het kaartje wordt het huis getekend als een aantal met elkaar verbonden gebouwen en een torentje in het midden. De woning is gelegen aan de Voorwatering en omringd door bos. Als eigenaar wordt nog Arijn (Adriaan) Stalpaert vermeld. In het kohier van de honderdste penning van 1569 wordt vermeld dat Rong Jansz zijn woning met 50 morgen land in huur heeft van Aefje Stalpaert in de Hage voor 310 pond. Dit bedrag is dus wat lager als de 380 pond uit 1561.⁷⁷ In het kohier van de twaalfde penning uit 1572 worden Rong Jansz en Pieter Maertensz aangeslagen voor 25 pond zodat de pachtsom $12 \times 25 = 300$ pond zal zijn geweest.⁷⁸

Na inname van Den Briel door de watergeuzen op 1 april 1572 begonnen steeds meer steden de kant van de opstand te kiezen wat er toe leidde dat de Spaanse troepen in actie kwamen. Na de inname van Haarlem in 1573 hield het Leidse stadsbestuur er rekening mee dat Leiden aan de beurt was. Staatse soldaten en vrijwilligers kregen opdracht om in een ruime cirkel om de stad alle gebouwen te verwoesten die als 'vrije buit' waren aangemerkt. Veel van deze vrijbuiters deden echter enthousiast mee aan niet gesanctioneerde plundertochten op het platteland. Orlers meldt dan ook dat op 29 september 1573 *ons volck te Voorschoten had gebarrent*.⁷⁹ De in Rosenberg ingemetselde steen met inscriptie vermeldt dat Rosenberg in 1573 door Leidse burgers was vernield. In de maanden daarna arriveerden er steeds meer Spaanse soldaten in de omgeving van Leiden zodat op het platteland volop geplunderd werd. In April trokken de Spaanse soldaten onverwachts weg om op de Mookerheide tegen Lodewijk en Hendrik van Nassau te vechten. Eind mei kwamen ze weer terug en bezetten opnieuw het platteland rondom Leiden tot Leiden op 3 oktober werd ontzet.

Genealogische opstelling van de in dit hoofdstuk besproken personen. De jaartallen geven aan wanneer de desbetreffende persoon in een archiefbron vermeld wordt.

Afb. 4 Schetstekening van Rosenberg op een kaartje uit 1568. Als eigenaar wordt Arijn (Adriaan) Stalpaert vermeld. Rosenberg wordt getekend als bestaand uit meerdere gebouwen, omringd door bos en gelegen aan de Voorwatering (NA 3.18.07 inv. 80).

Na de plunderingen door de Leidse vrijbuiters in 1573 en zowel Spaanse als Staatse troepen in 1574 was er op het platteland niet veel meer heel. In het kohier van de honderdste penning van 1569 werden er in Voorschoten 135 huizen vermeld; in het kohier van 1576 (het eerste kohier van na het beleg) worden nog slechts 48 huizen vermeld, waarvan 12 verbrand.⁸⁰ In het kohier wordt Rosenberg dan ook niet vermeld. Er wordt kennelijk hard gewerkt aan herstel want in het kohier van 1577 wordt een Machteld Rongen vermeld (vermoedelijk een dochter van Rong Jansz) die Rosenberg met 50 morgen land pacht voor 35 pond.⁸¹ De pachtsom was dus meer dan gedecimeerd ten opzichte van de 380 pond uit 1561 zodat het aannemelijk is dat zowel de gebouwen als de landerijen nog maar deels bruikbaar waren.

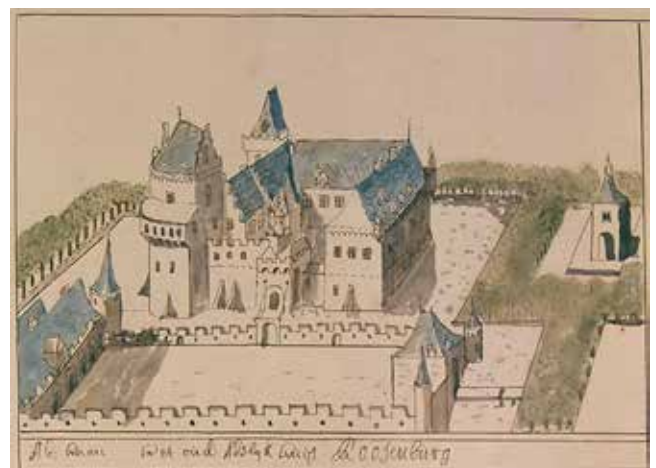
Afb. 5 Ongedateerde tekening van Rosenberg, waarschijnlijk van Abraham Rademaker (ELO PV88330). Er bestaat ook nog een eenvoudiger versie van Cornelis van Alkemade (RKD 1394640). Getekend is een aantal met elkaar verbonden gebouwen met een vierkante toren in het midden zien. Er is geen omgrachting getekend. De tekening komt goed overeen met de schets uit 1568.

Maria Stalpaert en haar echtgenoot Rutger van Ylem maken op 2 april 1606 hun testament.⁸² Ze hadden twee kinderen: Maria van Ylem die gehuwd was met Alewijn van der Hooch en Adriaan van Ylem die gehuwd was met Margaretha van Diemen. Ondanks gemaakte huwelijksvoorwaarden verklaren Maria Stalpaert en Rutger van Ylem hun goederen gemeen en wordt vastgelegd dat bij het overlijden van één van hen de langstlevende het vruchtgebruik van de nalatenschap verkrijgt. Omdat hun dochter Maria van Ylem al was overleden zou de erfenis verdeeld worden tussen de dochter van Maria, Eva van der Hooch, en hun zoon Adriaan van Ylem. Adriaan was in 1593 als erfgenaam van zijn oom Jacob van Mierop al beleend met het ambacht Kethel en een huis in Delft alsmede het patronaatschap over 6 kapelriepen in Delft.⁸³ Adriaan zou volgens de inscriptie in de ingemetselde steen de schade die Rosenberg tijdens het beleg van Leiden had opgelopen in 1607 hersteld hebben.

De verdeling zoals in 1606 vastgelegd in het testament van Maria Stalpaert en Rutger van Ylem leverde kennelijk problemen op, want op 6 november 1608 wordt door arbiters een scheiding van de goederen vastgelegd.⁸⁴ Op basis hiervan schenkt Maria Stalpaert op 10 juli 1615 bij leven aan haar zoon Adriaan van Ylem: *het slot, huis en hofstede Rosenberg met boomgaarden, tuinen, lanen bouwhuizen, stallingen, schuur en baren met de visserij, vogelrij, zwanendrift en alles dat daartoe behoort, alles volgens de scheiding voor Mr Leendert de Voocht Raad in de Hoge Raad van Holland en Johan van der Wiele als*

gekozen arbiters van 6 november 1608 tegenwoordig in gebruik bij Dirk Reijers mitsgaders het Rosenburger bos anders genaamd Stalpaerts hout waarvan de moeder het vruchtgebruik behoudt. Op 31 maart 1614 had Adriaan van Ylem al een perceel land van 11 hond verworven dat bij Rosenberg lag en ook was hij inmiddels eigenaar van een steenplaats aan de Rijn.⁸⁵ Op 20 april 1617 komt notaris Pieter van Groenewegen naar het sterfhuis van Maria Stalpaert om haar testament te openen; omdat Rosenberg al was overgedragen had dit geen consequenties voor het eigendom van Rosenberg.⁸⁶ In 1622 wordt Adriaan van Ylem met zijn gezin aangeslagen in het hoofdged.⁸⁷ Het kohier vermeldt als bewoners van Rosenberg: *de heer van de Ketel ende sijn gesinde Margareta van Diemen Aerts met Maria, Cunegunt, Rutgaert, Vincent ende Arnolph van Ylem sijne kinderen, item Fijtgen Otten van Utrecht heurluider dienstmaecht.* Ook wordt er een Gerrit Sijmonsz vermeld die als *gardenier* op Rosenberg werkzaam was.

In 1624 verkoopt Adriaan het ambacht Kethel voor 10.600 gulden aan Hugo Muys van Holy.⁸⁸ Ondanks deze financiële injectie leent Adriaan op 26 april 1629 5.000 gulden van Constantijn Magnus, weduwnaar van Adriaan's inmiddels overleden nichtje Eva van der Hooch. Als onderpand dient de woning Rosenberg met de boerderij en 26 morgen land die in gebruik zijn bij Gerrit Pietersz Slobbe.⁸⁹ Het onderpand wordt kennelijk gedeeltelijk ingewonnen, want het Rijnlandse morgenboek van 1656 vermeldt dat de boerderij met de 26 morgen land eigendom is geworden van Constantijn Magnus. Een over-

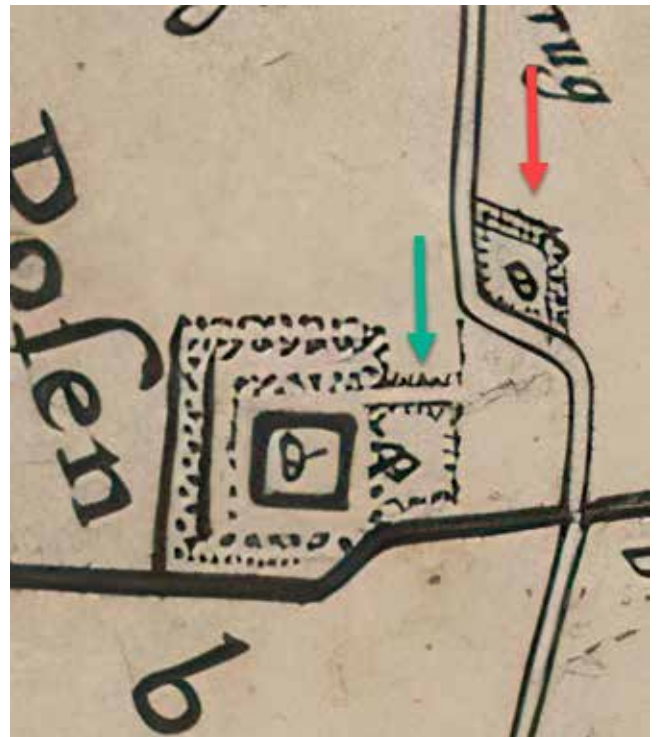

Afb. 10a-b Twee afbeeldingen van Rosenberg, beide door Andries Schoemaker, links naar Jacobus Stellingwerff en rechts naar Abraham de Haen. De linker tekening geeft als jaartal 1603, de rechter tekening is ongedateerd. Beide tekeningen tonen een ommuurd en omgracht gebouw met een ronde en een vierkante toren. Er is weinig onderlinge overeenkomst en ook niet met de de vorige twee tekeningen. Aan de betrouwbaarheid van deze tekeningen moet daarom sterk worden getwijfeld (Koninklijke Bibliotheek, Atlas Schoemaker 562008L en 562016R).

drachtsakte hiervan ontbreekt. Om op de resterende percelen wei- en teelland land te kunnen boeren wordt naast Rosenberg een nieuwe boerderij gebouwd.

Op 2 juli 1630 moet Adriaan nogmaals 2.000 gulden lenen van Anthonis Vos, wijnkoper te Nijmegen, en geeft hij als waarborg een hofstad met cingels, boomgaarden en grachten genaamd Rosenberg met bouwhuizen tezamen groot 44 morgen zo wei-, teel- als hooiland in Voorschoten en deels in Wassenaar, strekkende de woning in Voorschoten van de voorwatering tot aan stalpertshout (een bos gelegen in Wassenaar).⁹⁰ Adriaan moet kort daarna zijn overleden, want op 10 december 1632 wordt zijn nog onmondige zoon Rutger beleend met de helft van de kapelrieën en het huis in Delft.⁹¹ Op 2 juli 1633 wordt de lening van 2.000 gulden door Adriaans weduwe Margaretha van Diemen afgelost.⁹² Een jaar later, op 21 juni 1634, verkoopt Margaretha ten behoeve van haar kinderen uit het huwelijk met Adriaan en diens voordochter Maria aan Pieter Jansz de Wit het landhof Rosenberg met huizen, borgen met de appendentiën en dependentiën van dien, de zwanendrift, visserij en andere

toebehoorten, en nog 46 mergen 195 roe 10 voet 6 duim land daarvan 15 mergen 265 roe 7 voet onder Wassenaar en 30 mergen 530 roe 3 voet 6 duim onder Voorschoten in diverse partijen aan elkander gelegen met huis, singels, grachten, boomgaarden en visserij daaraan behorende met de laan die van stalpertshout af uit de noordwest en zuidoost op raaiende is tot aan de Heerweg voor een bedrag van 41.000 gulden.⁹³ De donk tienden waarmee Jan Stalpaert van der Wiele in 1559 was beleend waren al in 1594 op diens dochter Catharina Stalpaert overgegaan.⁹⁴ Vier jaar later wordt haar zuster Maria Stalpaert met de donk tienden beleend.⁹⁵ Maria was gehuwd met Caspar Weijntgens; op 21 juni 1625 is zij kennelijk overleden want dan worden haar nog onmondige dochters Anna en Elisabeth Weijntgens met de donk tienden beleend.⁹⁶ De zusters verkochten de donk tienden enkele jaren later aan Pieter Jansz de Wit, de nieuwe eigenaar van Rosenberg, die de tienden direct over draagt op zijn zoon Jan die daarmee vervolgens op 21 september 1635 werd beleend.⁹⁷

Afb. 7a-b Rosenberg getekend op twee kaarten van het Hoogheemraadschap van Rijnland. Links een uitsnede uit de kaart van 1615 van Balthasar Florisz van Berckenrode en zijn zoon Floris Balthasarsz (A-4192); rechts een uitsnede uit de kaart van 1647 van Jan Jansz Douw en Steven Pietersz van Brouckhuijsen (A-4279). Met een rode pijl is de oorspronkelijke boerderij aangegeven die in 1629 in onderpand is gegeven aan Carolus Magnus en na wanbetaling werd afgesplitst; nu na herbouw in gebruik bij de British School in the Netherlands. Op de kaart uit 1647 is de vervangende boerderij getekend die vanwege de afsplitsing noodzakelijk was geworden; na deels herbouwd te zijn nu theehuis

1634-1655: De Wit - De Haze

Omdat Jan de Wit kort daarna overlijdt wordt zijn nog onmondige jongere broer Jeronimus op 22 juni 1637 met de donkdienden beleend.⁹⁸ Zijn vader Pieter de Wit wordt in het Voorschotense kohier van de verponding uit 1632 aangeslagen voor 10 gulden (ter vergelijking: de aanslag voor kasteel Duivenvoorde bedraagt 18 gulden 15 stuivers, voor Ter Horst 15 gulden en voor Ter Lips 17 gulden 10 stuivers).⁹⁹ Van der Houve meldt dat de oude toren *in den jaare 1635 met een cierlijk gebouw op het oude werk is opgehaalt*.¹⁰⁰ Dit zal dan waarschijnlijk in opdracht van Pieter zijn uitgevoerd.

Pieter overlijdt in 1643, waarna zijn weduwe Geertruid de Haze op 31 augustus 1643 *de hofstede Rosenburg met haar singels, grachten, bargaen en boomgaarden, met de zwanendriften en visserijen alsmede de laan die van stalpertschout af opdraaiende is tot aan de Heerweg, met de landen in Voorschoten, in totaal 30 morgen 530 roeden* verkoopt aan haar vader Jeronimus de Haze senior, heer van Stabroek, voor een bedrag van 36.111 gulden.¹⁰¹ Twee maanden eerder, op 1 en 2 mei 1643, had Geertruid al de partijen land in Wassenaar inclusief het stalpertschout, in totaal ruim 15 morgen, aan haar vader verkocht voor 15.025 gulden.¹⁰² Geertruid hertrouwt op 2 mei 1645 met Hendrik de Meyster, schepen van Leiden.¹⁰³ Ondanks het feit dat Geertruid Rosenburg al aan haar vader had verkocht, verkoopt Hendrik als voogd over Geertruid en als gemachtigde van haar broer George op 12 augustus 1655 de hofstad Rosenburg en de landen in Wassenaar aan Jacobus Maestertius, hoogleraar aan de Leidse Universiteit.¹⁰⁴ De meest logische verklaring hiervoor is dat haar vader de koopsom van 51.136 gulden niet kon opbrengen. Overigens is er ondanks de ogenschijnlijke overeenkomst in de achternamen geen re-

latie tussen Hendrik Meyster en Jacobus Maestertius: Meyster was in Wassenaar geboren terwijl Maestertius uit Dendermonde afkomstig was.¹⁰⁵ De koopsom voor de partij in Voorschoten bedraagt 24.965 gulden en voor de partij in Wassenaar 12.718 gulden. Het totaalbedrag van 37.683 gulden was dus een stuk lager dan de 51.136 gulden die Geertruid van haar vader had gehoopt te krijgen. Jacob Maestertius wordt op 11 maart 1654 ook beleend met de donkdienden waarvoor hij 5.412 gulden had betaald.¹⁰⁶ Zijn totale investering bedraagt daarmee 43.095 gulden.

1655-1707: Maestertius - Van Hamme

Jacobus Maestertius wordt op 2 april 1610 onder de naam Sebastiaan Mesterton in Dendermonde gedoopt als zoon van de uit Schotland afkomstige Adam Mesterton en Anna de Bruyne.¹⁰⁷ Jacobus bezocht eerst de Latijnse school in Dendermonde en ontving vervolgens onderwijs in Grieks en welsprekendheid bij de Augustijnen in Brussel. Op 24 januari 1625 wordt hij als student ingeschreven aan de Universiteit van Leuven. Vervolgens studeerde hij in Sedan, Parijs en Brussel waarna hij door zijn vader opnieuw naar de Leuvense Universiteit wordt gestuurd. Op 23 maart 1634 wordt *Jacobus Mestertius Flander 23 annorum* als student in de rechten ingeschreven aan de Leidse Universiteit waar hij twee maanden later, op 24 mei, promoveerde tot doctor in de rechten. In 1636 geeft hij lessen in feudaal recht en op 23 oktober 1637 wordt hem de titel van *professor iuris feudalis extraordinarius* verleend, overigens nog zonder traktement. Op 16 juni 1639 wordt hij tot *professor ordinarius iuris* bevorderd en ontvangt hij een bescheiden toelage. Het is daardoor niet duidelijk hoe hij aan de fondsen kwam

Genealogische opstelling van de in dit hoofdstuk besproken personen.

Geertruid de Haze (1609-1647)

X1 Pieter de Wit (1593-1642)

X2 Hendrik de Meyster

| |
Jan Jeronimus

Genealogische opstelling van de in dit hoofdstuk besproken personen.

Adam Mesterton x Anna de Bruyne

Jacobus Maestertius (1610 - 1658)	Petronella Maestertius	Lavinia Maestertius
X <u>Maria van der Aar</u>	X <u>Joris Ellet</u>	X <u>Gideon van Hamme</u>
Cornelius (I) Cornelius (II)	Anthony Ellet Maestertius (?-1701)	Guillaume van Hamme
	X Aletta van der Meer	

om Rosenberg te kunnen kopen. Jacobus zal niet permanent op Rosenberg gewoond hebben: uit de boedelinventaris die na zijn overlijden is opgemaakt blijkt dat hij ook een huis had in de Kloksteeg te Leiden.¹⁰⁸ Jacobus was getrouwd met Maria, dochter van Cornelis van der Aar en Sophia Cornelis de Haes. Uit dit huwelijk kwamen twee kinderen voort, Cornelius (I), geboren in 1648 en overleden in 1649 en Cornelius (II), geboren en overleden in 1650. Het huwelijk bleef verder kinderloos. Op 2 januari 1655 sluit Maestertius een contract af met Jan Sijmons Adegeest voor de pacht van de boerderij naast Rosenberg met 33 morgen 530 roeden land voor een jaarlijkse pachtsom van 775 gulden.¹⁰⁹ Maestertius is kennelijk nogal gelukkig met zijn nieuw verworven status als eigenaar van Rosenberg want hij laat in juni 1657 biljetten aanplakken waarop de verpachting van de donkdienden wordt aangekon-

digd als behorende bij de *ridderhuysse Rosenberg*. Dit schiet de ambachtsheer Arent VIII van Wassenaer van Duvenvoorde in het verkeerde keelgat zodat hij de biljetten door de ambachtsbode laat afscheuren *uyt oorsake dat Mr. Jacobus Maestertius in deselve publycke biljetten heeft doen stellen den Ridderhuysse van Rosenburch ende hem voorts qualificeerende Heere van Rosenburch, 't welck de hooggemelte heer van Voorschote niet en staat te lijden, dat de voorseijde titel wordte gevoert, als connende de voorseijde woninge Rosenburch niet anders wordte gequalificeert als alle andere woningen ofte hoffsteden in Voorschooten gelegen.*¹¹⁰ Gezien zijn kennelijke behoefte aan status was Maestertius vermoedelijk ook opdrachtgever van de hekpijlers met daarop stenen kasteeltorentjes die aan het begin van de laan naar Rosenberg stonden.¹¹¹

Afb. 8 Jacob Maestertius getekend door Jonas Suyderhoef (Wikipedia).

Afb. 9 Tekening van hekpijlers voorzien van kasteeltorentjes aan het begin van de Rosenburgerlaan. Bij de verbreding van de Veurseweg in 1938 zijn de hekpijlers met torentjes verplaatst naar de oprijlaan van kasteel Duivenvoorde (J. Verheul Dzn., Stadsarchief Rotterdam inv. 4081 nr 323).

Afb. 10 Rosenberg getekend op een schetskaartje van de in te polderen Oranjepolder uit circa 1673. De oorspronkelijk bij Rosenberg behorende boerderij die aan Cornelis Magnus is verkocht valt binnen de bepodering en is verpacht aan Cornelis Gerritsz Slobbe. Rosenberg en de ter vervanging gebouwde boerderij blijven buiten de bepodering en zijn verpacht aan Claes Gerritsz (Hoogheemraadschap van Rijnland A-1066).

Jacob Maestertius heeft niet lang van Rosenberg kunnen genieten, want uit een vermelding in het leenregister blijkt dat hij op 21 april 1658 om half acht is overleden; zijn testament wordt op 25 april geopend door notaris Hendrik Brasser te Leiden.¹¹² Rosenberg en de donktienden worden toegewezen aan zijn neef Anthony Ellet Maestertius, zoon van zijn zuster Petronella.¹¹³ Aan de overdracht was de conditie van een zogenaamd fidei-commis verbonden, inhoudende dat als Anthony zonder erfgenamen zou overlijden, de goederen zouden overgaan op Guillaume Robbrouck en daarna op Guillaume van Hamme, zoons van Jacob's andere zusters Anna en Livinia Maestertius.

Omdat Jacob kinderloos overleed en de vererving dus niet in rechte lijn verliep moest een heffing van 2,5% op de waarde van zijn onroerend goed betaald worden, de zogenaamde collaterale successie. Om de aanslag vast te kunnen stellen worden de Voorschotense en Wassenaarse bezittingen getaxeerd op 42.489 respectievelijk 8.600 gulden, in totaal dus 51.089 gulden.¹¹⁴

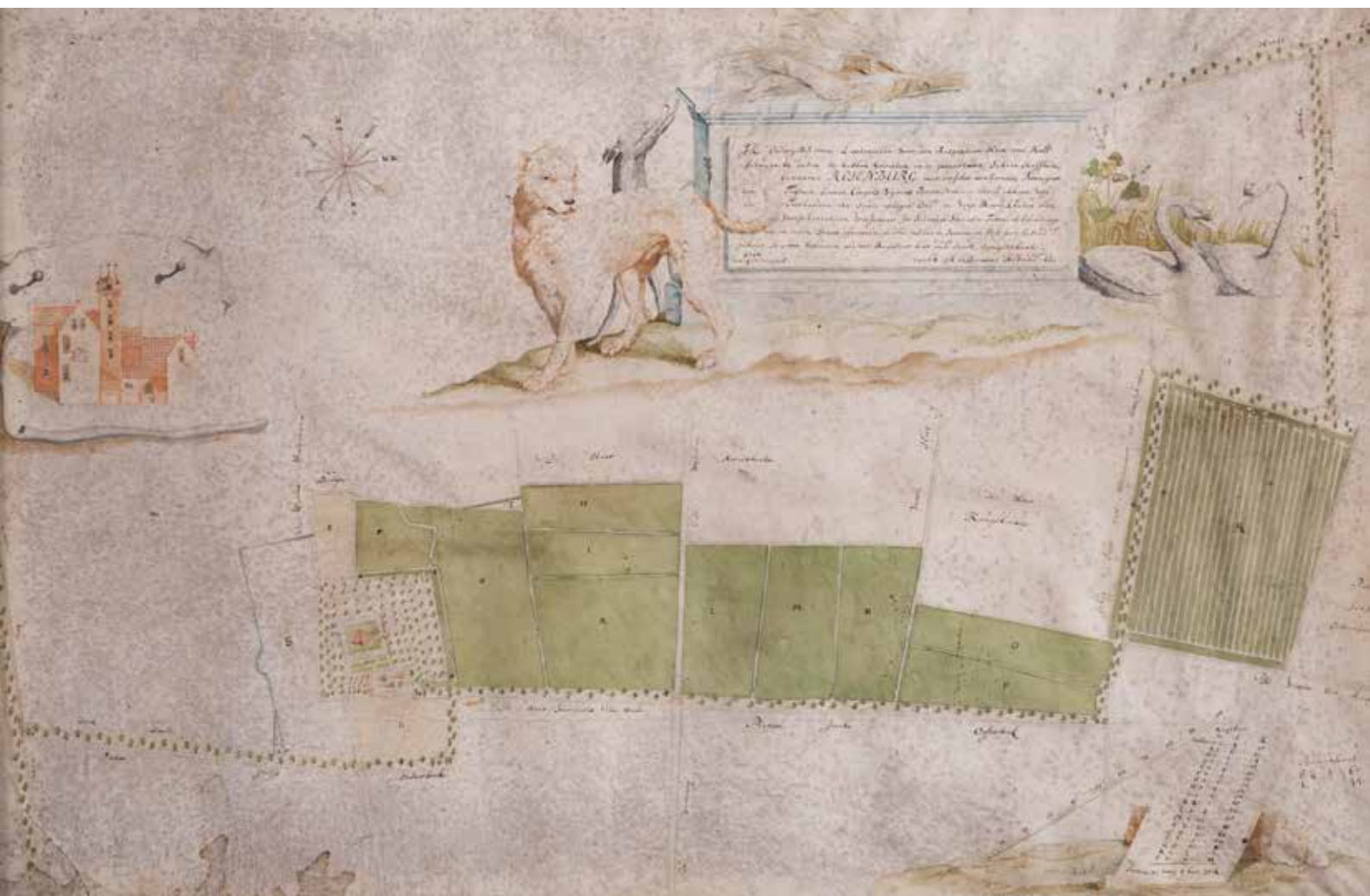
Uit de boedelbeschrijving in het testament blijkt dat de hofstad Rosenberg inclusief boomgaarden, stalling, koetshuis, zwaandrift, visserijen en vogelrij met ingang van mei 1658 was verpacht aan Michael Ranitz voor 350 gulden per jaar. Ook blijkt uit deze stukken dat Jacob op 16 januari 1652 een boerderij van Cornelis van der Werf had gekocht die recht tegenover Rosenberg aan de overzijde van de heerweg - dus in de zichtlijn naar de Vliet - was gelegen. De koopsom bedroeg 10.215 gulden, waarvan 3.450 gulden contant werd betaald en voor 6.765 gulden een hypotheek wordt gevestigd. De bijbehoren-

Afb. 11 Aanplakbiljet voor de jaarlijkse verpachting van de donk-tienden uit 1665 (ORAV inv. 76).

de transportakte is gedateerd op 23 augustus 1658.¹¹⁵ Anthony Ellet moet op 4 oktober 1659 2.300 gulden lenen om de aanslag voor de collaterale successie te kunnen betalen en geeft daartoe de boerderij van Van der Werf in onderpand.¹¹⁶ Op 17 oktober 1676 sluit Anthony een pachtcontract met Cornelis Gerritsz Slobbe voor de boerderij op Rosenberg en 20 morgen land voor 500 gulden per jaar.¹¹⁷

Op 27 juli 1701 wordt Guillaume van Hamme als gevolg van het kinderloos overlijden van zijn neef Anthony Ellet beleend met de donktienden.¹¹⁸ Hij heeft inmiddels ook het eigendom van Rosenberg gekregen op grond van de fidei-commis clause in het testament van zijn oom Jacob Maestertius. Wel moest opnieuw een aanslag van de collaterale successie betaald worden. Op 21 maart 1704 en 24 december 1705 schrijven schout en schepenen op verzoek van Cornelia Hofland, we-

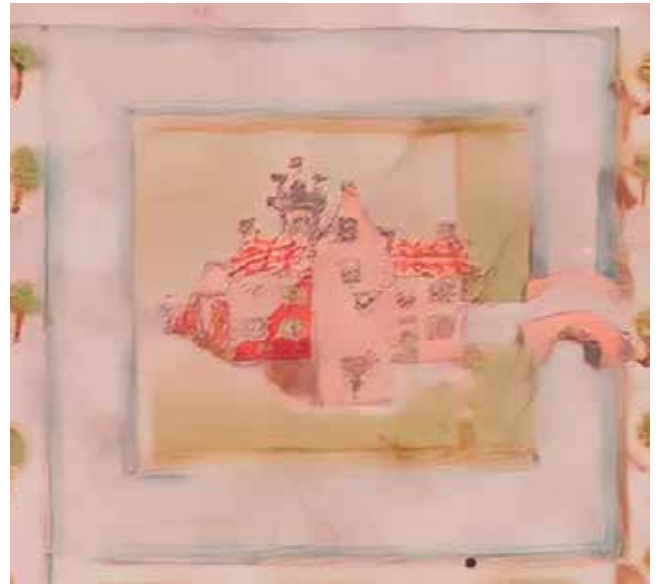
Afb. 12a Kaart van Rosenberg door Hildebrand van der Aa uit 1706 (Duivenvoorde DV02335) (uitsnedes volgende pagina).

duwe en erfgename van Anthony Ellet, brieven aan de Staten van Holland en West-Friesland met het verzoek om het bedrag waarvoor zij is aangeslagen aan Guillaume van Hamme door te berekenen.¹¹⁹ De neergang in de economie in de tweede helft van de zeventiende eeuw wordt geïllustreerd door het feit dat voor het bepalen van de aanslag het Voorschotense deel van Rosenberg wordt getaxeerd op 15.200 gulden, slechts 35% van de waarde in 1658.¹²⁰ De hofstad zelf wordt bijvoorbeeld getaxeerd op 2.000 gulden, terwijl deze in 1658 nog op 6.000 gulden wordt gewaardeerd. De boerderij en de partijen land in Voorschoten worden op 8.575 gulden getaxeerd, terwijl die in 1658 nog 26.015 gulden waard waren. De percelen in Wasse-naar worden getaxeerd op 403 gulden, maar omdat de omvang van het stalperthout ten onrechte op omtrent één morgen wordt gesteld kan hier geen waarde aan worden gehecht.¹²¹

Guillaume van Hamme zat kennelijk krap bij kas want op 26 december 1702 leent hij 1.500 gulden van Salomon Poijntz, baljuw van Voorschoten, met als onderpand de hofstad Rosenberg.¹²² In het kohier van de verponding van 1702 wordt vermeld: *de hofstad Roosenburgh; nu eigen Guilliam van Hammonck*.¹²³ Op 12 maart 1703 verkoopt Guillaume de voormalige woning van Van der Werf voor 4.000 gulden, minder dan de helft van het bedrag van 10.215 gulden waarvoor Jacobus Maestertius de woning in 1652 had gekocht.¹²⁴ Enige maanden later, op 21 juni 1703 leent Guillaume nogmaals 5.500 gulden met Rosenberg en de donktienden als onderpand.¹²⁵ Op 11 februari 1705 attesteren schout en schepenen dat Guillaume van Hamme en zijn neef Norbert van Soest woonachtig zijn binnen Voorschoten en nu voor enige tijd willen vertrekken naar Brabant en Vlaanderen en dat zij

Afb. 12b-c Uitsnedes (bewerkt) van de kaart van Van der Aa.

voor zover bekend eerlijke lieden zijn, staande ter goede naam en faam.¹²⁶ Op 8 juni 1717 attesteren schout en gerecht van Voorschoten echter op verzoek van Guillaume van Hamme dat hij zich in het laatst van juli 1701 op de hofstad Rosenberg heeft *nedergeset* en dat hij bij continuatie als een burger en ingezetene van Voorschoten is blijven wonen tot in 1706.¹²⁷ Op 25 januari 1707 wordt de hofstad Rosenberg met de donk-tienden in opdracht van Guillaume van Hamme in het openbaar geveild door de Leidse notaris Boeckweijt.¹²⁸ Er is slechts één bieder: de Voorschotense baljuw Salomon Poijntz die handelde in opdracht van Jan Gerrit van Wassenaer en diens oudere broer Arent IX van Wassenaer van Duvenvoird. De baljuw koopt Rosenberg ten behoeve van Jan Gerrit voor 9.400 gulden en de donk-tienden ten behoeve van Arent IX voor 1.200 gulden. De totale opbrengst van 10.600 gulden was dus nog weer een stuk lager dan het toch al lage bedrag van 15.200 gulden waarop Rosenberg in 1705 wordt getaxeerd en niet te vergelijken met het bedrag van circa 51.000 gulden waarop Rosenberg in 1658 was getaxeerd. De overdracht vond plaats op 19 april 1707.¹²⁹ Rosenberg wordt in de akte omschreven als *hofstad Rosenberg met al zijn boomgaarden tuinen lanen singels, grachten poting planting en verdere appendentie en dependentiën item het boerderij of nederhof met de schuren barg en verscheidde partijen wel toegemaakt wei hooi en teelland tezamen groot volgens de meting en kartering van H. van der Aa landmeter binnen Leiden 31 morgen 158 roeden, item nog een partije bosch off hout landt genaemt stalpertshout groot volgens meetinge als*

*vooren tien mergen twee hondert en vijf roeden gelegen onder de Baronije van Wassenaer. Arent IX wordt 31 maart 1707 met de donk-tienden beleend.*¹³⁰

In de koopakte van 1707 wordt verwezen naar een kaart van Rosenberg die door landmeter Hildebrand van der Aa in 1706 is getekend.¹³¹ De kaart is gelukkig bewaard gebleven en geeft een mooi overzicht van Rosenberg met (volgens de tekst in de cartouche): *de boomgaarden, lanen, cingels, vijvers, boerewoning, houtakkers, weij- en teellanden*. A is de hofstad met het omliggende terrein, B de laan naar de heerweg, C de boerewoning met erf, D tot en met P de landerijen gelegen in het ambacht Voorschoten, Q (Stalpertshout) en R zijn gelegen in het ambacht Wassenaar. Zoals rechtsonder op de kaart is

Afb. 14 Ongedateerde en niet gesigeneerde tekening van Rosenberg getekend vanuit het noordoosten (privé-collectie).

aangegeven zijn de percelen S en T later aangekocht; kenmerkend is de kaart toen nog aangepast.¹³² Door de uitbreiding kon de Voorwatering in westelijke richting verlegd en de tuin om Rosenberg vergroot worden. Op de kaart is Rosenberg twee keer afgebeeld: in perceel A vanuit noordoostelijke richten en linksboven op de kaart in zuidwestelijke richting. Een ongedateerde en niet gesigioneerde tekening van Rosenberg vanuit noordoostelijke richting lijkt sterk op de tekening op de kaart en is misschien door Van der Aa getekend.

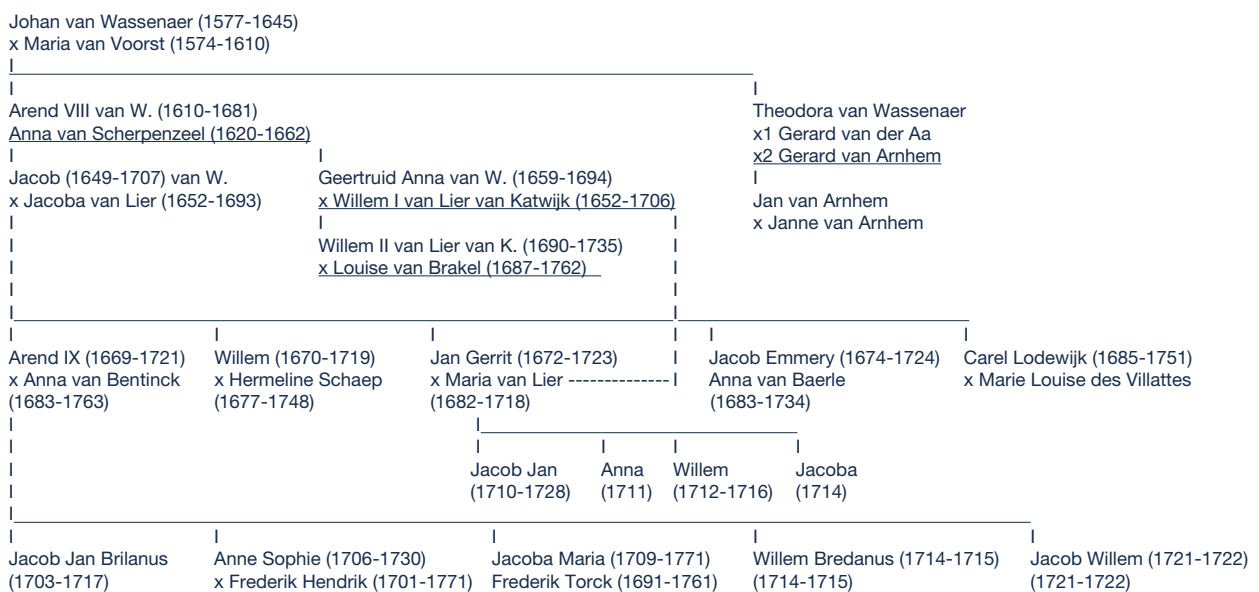
1707-1730: Van Wassenaer - Van Lier van Katwijk

Arend IX en zijn jongere broer Jan Gerrit van Wassenaer zijn de oudste twee kinderen van Jacob van Wassenaer en Jacoba van Lier. Arend IX is op 1 december gedoopt in de Waalse kerk in Den Haag en gaat na zijn volwassenheid tal belangrijke functies vervullen als hoogheemraadschap van Schieland, president van de rekenkamer en ambassadeur naar het hof van Engeland. Hij is getrouwd met Anna Margaretha Bentinck. Jan Gerrit is op 4 februari 1672 gedoopt in dezelfde kerk en begint al op 10-jarige leeftijd aan een loopbaan in de zeedienst.¹³³

Afb. 25 Portret van Jan Gerrit van Wassenaer uit 1723, toegeschreven aan Theodorus Netscher (Duivenvoorde DVS00029).

Genealogische opstelling van de in dit hoofdstuk besproken personen.

Jan Gerrit neemt deel aan verschillende zeeslagen en wordt in 1709 benoemd tot luitenant-admiraal. In 1707 trouwt Jan Gerrit met Maria Jacoba van Lier; een dochter van Willem I van Lier en Geertruid van Wassenaer. Haar ouders waren al in 1706 respectievelijk 1694 overleden waarna Maria Jacoba in huis werd genomen door Jan en Janne Margriet van Arnhem op hun kasteel Rosendaal bij Arnhem.¹³⁴

Ter gelegenheid van het huwelijk tussen Jan Gerrit en Maria Jacoba dichtte dominee Adriaan Pars onder meer: *Sijn diensten bied ook aan de Hollandse Admiraal / Die de heer van Rosendaal vervangd en wil verposen / En brengt zijn nigten op een edelen Burgt van Rosen / Wat soeter wisseling, afbreuk van rouw en sorg / Van 't edele Rosendaal, op 't heerlijk Rosenborg.*¹³⁵ Ook dominee C. Westerbaan verzorgde een zegenwens voor het echtpaar.

Jan van Arnhem onderhield nauwe banden met de ouders van Jan Gerrit en was daardoor zijn peetoom. Jan van Arnhem was een van de centrale figuren in de tuinkunst van de Republiek rond het jaar 1700 en wordt met name geïnspireerd door de uit Frankrijk afkomstige ontwerper van interieurs en tuinen Daniel Marot.¹³⁶

Jan Gerrit van Wassenaer begint vrijwel direct na de aankoop van Rosenburg met het maken van plannen voor nieuwbouw en de aanleg van nieuwe tuinen in nauwe samenwerking met zijn peetoom Jan van Arnhem. Dit blijkt onder meer uit het feit dat de noordwestelijke helft van het tuinontwerp in het archief van kasteel Rosendaal is teruggevonden.¹³⁷ Zoals al vermeld koopt hij in 1708 enkele percelen grond om Rosenburg in westelijke richting te vergroten. Op 4 oktober 1710 krijgt Jan Gerrit toestemming van de hoogheemraden van Rijnland om een gedeelte van de percelen buiten de polder te brengen.¹³⁸ Er zijn twee tekeningen en drie voorschetsen die gemaakt zijn tijdens de werkzaamheden aan de tuin.¹³⁹ De tekeningen zijn van een onbekende hand en geven vanuit noordwestelijke respectievelijk noordoostelijke richting zicht op het huis. Op de tekeningen wordt aan vijfverpartijen gewerkt zodat ze enig inzicht geven in de ontbrekende zuidoostelijke helft van het tuinontwerp. Op beide tekeningen overlegt een deftig gekleed persoon (Marot? Jan Gerrit?) met een tuinman. Op de tekeningen is te zien dat de toren van Rosenburg was voorzien van een windvaan in de vorm van een schip; dit zal te maken hebben met Jan Gerrits' functie als admiraal.

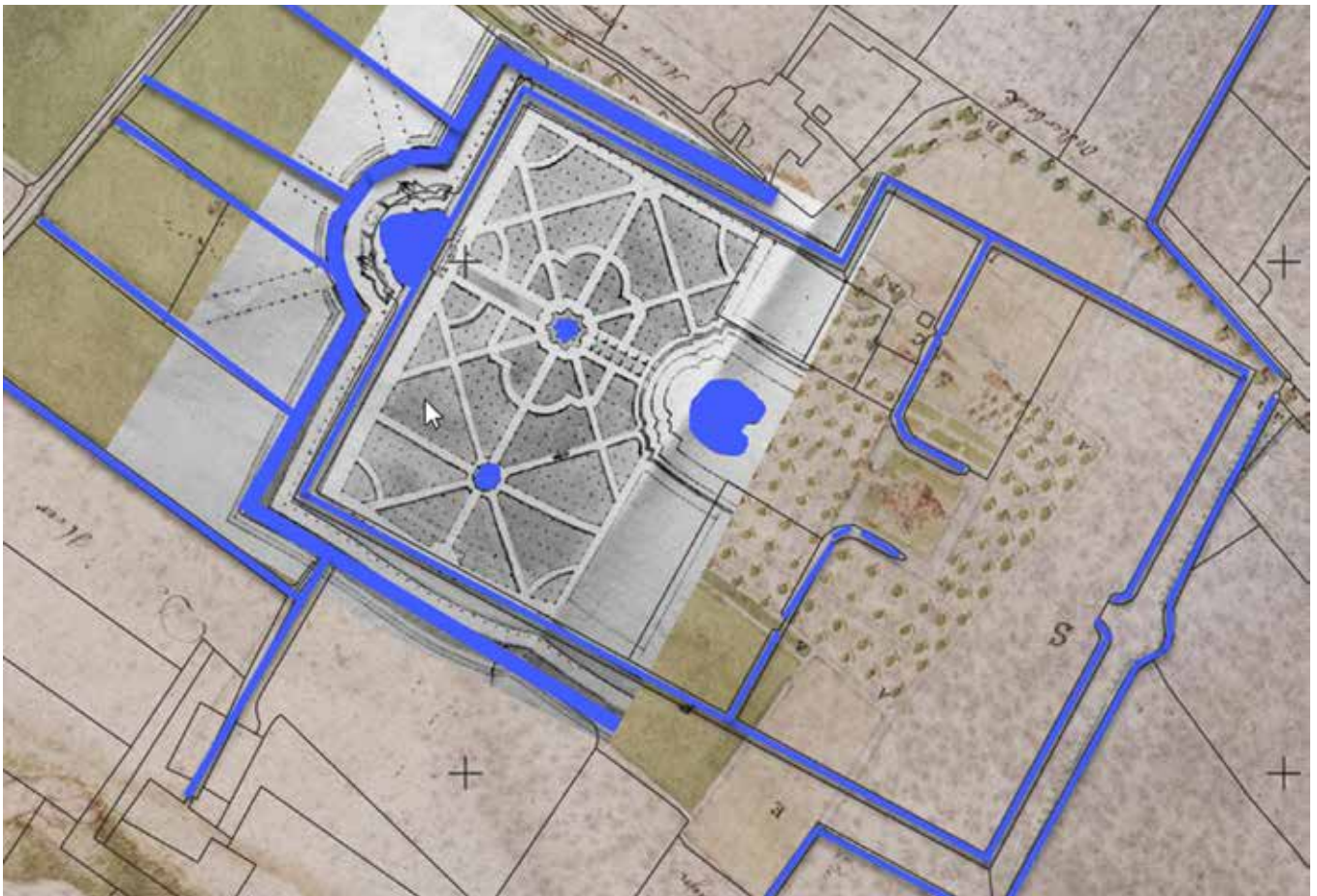
Na 1710 slaat het noodlot toe en krijgt Jan Gerrit in een periode van enkele jaren te maken met het overlijden van vrijwel zijn gehele gezin. In 1711 en 1714 overlijden kort na hun geboorte zijn dochters Anna en Jacoba; in 1716 overlijdt op vierjarige leeftijd zijn zoon Willem en in 1718 overlijdt zijn

echtgenote Maria Jacoba. Alleen zijn in 1710 geboren oudste zoon Jacob Jan is nog in leven.

Deze gebeurtenissen zullen Jan Gerrit waarschijnlijk behoorlijk hebben aangegrepen en waarschijnlijk is de bouw van het nieuwe huis hierdoor ook vertraagd. De eerste steenlegging vindt volgens de Latijnse tekst op een plaquette pas in 1722 plaats.¹⁴⁰ In vertaling: *Na omtrent een eeuw heeft Jan Gerard, baron van Wassenaer, luitenant Admiraal van Holland, ten jare 1707 het kasteel Rosenburg opnieuw in zijn persoon aan het edele geslacht der Wassenaers gebracht. Voorts heeft hij de tuinen, lanen en vijvers kunstig aangelegd; het huis dat door bouwvalligheid dreigde ineen te storten heeft hij door een ander vervangen. De eerste steen daarvan is gelegd door Jacob Jan van Wassenaer, zijn zoon en erfgenaam, in het jaar 1722.* Het is overigens niet duidelijk waarom Rosenburg na een eeuw weer in het bezit van de Van Wassenaers zou zijn gebracht, het leenverband met de Van Wassenaers was immers al in 1426 verbroken.

Afb. 16 Zegenwens door C. Westerbaan ter gelegenheid van het huwelijk van Jan Gerrit van Wassenaer en Maria Jacoba van Lier (Delpher).

Afb. 17 Projectie van het op kasteel Rosendaal gevonden noordwestelijke deel van het tuinontwerp over de kaart van Van der Aa en de actuele kadastrale kaart. Diverse bestaande sloten in de noord-westelijke hoek van de kaart sluiten aan op het tuinontwerp en dateren dus waarschijnlijk uit de periode van de tuinaanleg (Krantz 2019).

Afb. 18a-b Twee tekeningen van de aanleg van vijvers in de nieuwe tuin van Rosenberg, getekend vanuit het noordwesten en het noordoosten. De toren is voorzien van een windvaan in de vorm van een schip. De tekeningen vullen het ontbrekende deel van het tuinontwerp mooi aan. Tekenaar onbekend, mogelijk Hendrik Pola (Duivenvoorde DV12321).

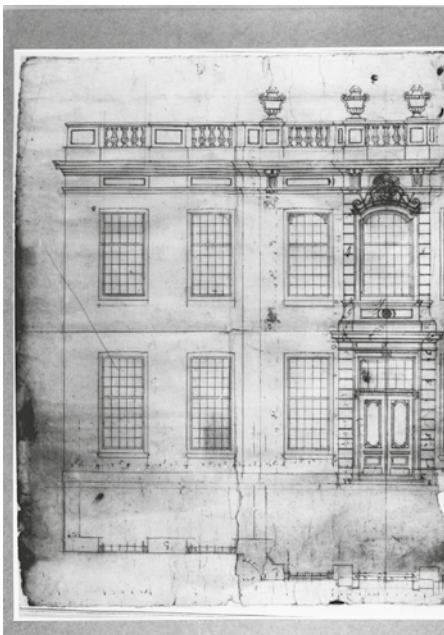
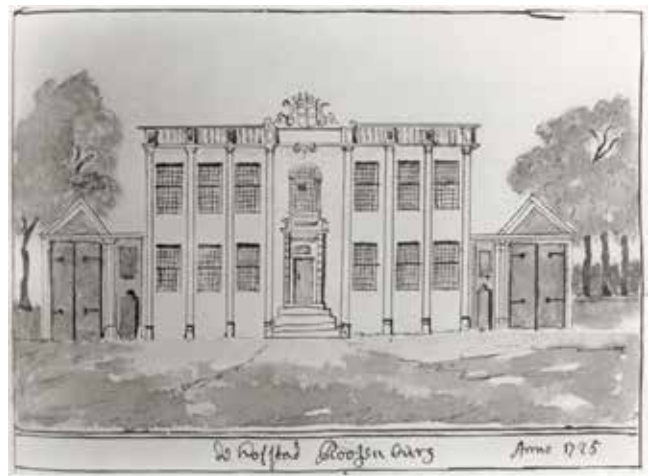
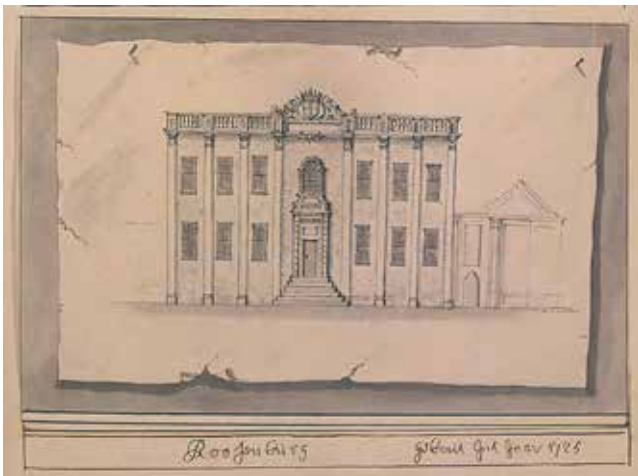

Afb. 19 Plaque ter gelegenheid van de eerste steenlegging (Wikipedia).

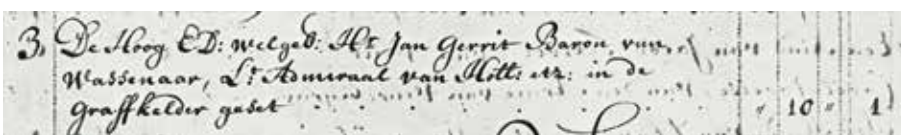
Van het nieuwe gebouw is een ontwerptekening van een deel van de voorgevel en een deel van de achtergevel bewaard gebleven.¹⁴¹ Bovendien zijn er twee tekeningen van de nieuwe voorgevel in de Atlas Schoemaker opgenomen en is er een anonieme tekening uit 1725 in bezit van het Rijksmuseum.¹⁴² Als laatste is er een anonieme tekening uit circa 1725 in de collectie van het Rijksmuseum in Amsterdam.¹⁴³ Het ontwerp vertoont een grote overeenkomst met het door Marot ontworpen en in 1715 aan het Lange Voorhout in Den Haag gebouwde huis Schuylenburg. Dit doet vermoeden dat Marot niet alleen betrokken is geweest bij het tuinontwerp maar ook bij het ontwerpen van het nieuwe Rosenberg.

Uit de bouwperiode 1721-1723 zijn diverse rekeningen en aantekeningen van aannemers en toeleveranciers gewaard gebleven.¹⁴⁴ Op een bestek voor het leveren van diverse zandstenen versierselen wordt ingeschreven door meester steenhouwer Felix Du Sart voor 1.400 gulden. De schilder Adolph van Kruijselbergen stuurt nota's voor in totaal 5.372 gulden, timmerman Nicolaas van Kruijselbergen factureert 4.735 gulden en de metselaar Jan Wapperom 3.419 gulden. De wagenmaker factureert over de periode 1716-1723 538 gulden en de loodgieter en leidekker Arnold Kreveld stuurt een nota voor 291 gulden. Anna en David Coster uit Den Haag stuurden een rekening voor geleverde tafellakens, servetten doeken, damast en soortgelijks ter hoogte van 351 gulden en Jan Heemskerk voor geleverd laken en fluweel 317 gulden. De tuinman stuurt over de periode 1712-1723 nota's van in totaal 2.079 gulden.¹⁴⁵ De goudleermaker John Rowland stuurt in 1723 een nota van 43 pond Sterling.¹⁴⁶ Overigens is de boerderij mogelijk ook vernieuwd, een tekening uit 1841 laat een ander boerderijtje zien dan de kaart van Van der Aa uit 1706 (zie afbeelding 24).

Jan Gerrit zou niet lang van het nieuwe Rosenberg genieten. Hij houdt van uitgebreide maaltijden waarna hij de maaltijd door het innemen van een braakmiddel weer opgeeft. Tegenwoordig zouden we dit boulimia noemen. Op 29 oktober 1723 wordt de beroemde medicus Boerhaave om half twee 's nachts in zijn huis in Leiden gewekt door Jacob van Wassenaer die hem vertelde dat zijn broer in levensgevaar verkeert.¹⁴⁷ Boerhaave reist direct per paard af naar Rosenberg en treft Jan Gerrit ineengedoken in bed aan, nauwelijks in staat iets anders uit te brengen dan gekreun. De huisonderwijzer Francken vertelt Boerhaave dat Jan Gerrit drie dagen tevoren met vrienden overvloedig had getafeld en dat hij deze middag eend had gegeten met kalfszwezerik en twee leeuweriken. Daarbij had hij wat vruchten en brood genuttigd. Daarna had hij een paar kommetjes braakmiddel ingenomen. Plotseling had hij een gil geslaakt en steunend verteld dat er in zijn maagstreek iets was gescheurd, gebroken of ontzet. Boerhaave onderzoekt Jan Gerrit samen met de ook aanwezige Haagse arts Jacob de Bye maar zij konden geen oorzaak vinden. Boerhaave adviseert een flinke aderlating en verzachtende dranken en vertrekt weer naar Leiden. Kennelijk ziet Jan Gerrit de situatie toch somber in want 's morgens verschijnt notaris Wolff op Rosenberg om zijn testament op te stellen.¹⁴⁸ In het testament benoemt Jan Gerrit zijn dertienjarige zoon Jacob Jan tot universele erfgenaam en stelt zijn broers Jacob Emmerij en Karel Lodewijk alsmede zijn zwagers Willem II en Arent Jacob van Lier als voogden aan. Kort daarop overlijdt Jan Gerrit. Boerhaave is daarna nog terug gekomen om sectie te verrichten en vindt een gescheurde slokdarm, waarschijnlijk een gevolg van de heftige samentrekkingen van de maag tijdens het braken. Jan Gerrit wordt op 3 november in de grafkelder van de Van Duivendoordes op het kerkhof van Voorschoten bijgezet. Ook is in de kerk van Voorschoten een gebrandschilderd raam aangebracht met zijn wapenreeks en overlijdensdatum.¹⁴⁹ Waarschijnlijk is Rosenberg hierna niet meer bewoond geweest, want zijn zoon Jacob Jan wordt dor zijn peetouders wonende in het Hof van Katwijk in huis genomen. Het lijkt erop dat het nieuwe Rosenberg ten tijde van het overlijden van Jan Gerrit van Wassenaer nog niet helemaal was voltooid. Op de tekening van Andries Schoemaker uit 1725 is de linker-zijvleugel nog niet getekend en Schoemaker schrijft: *Roozenburg is heden in eigendom aan de zoon van den admiraal van Wassenaer, die het heeft laten herbouwen tot een overmaate pragtig gestigt oft om wel te zeggen een paleis, gelijk ik het zelve in het jaar 1725 hebbe uitgeteekent, van vooren zijnde nog niet tot geheele volkomenheid gebragt en alle*

Afb. 20a-d. Linksboven: tekening van Rosenberg door Andries Schoemaker gemaakt in 1725 tijdens een bezoek aan het nog niet tot geheele volkomenheid gebragt Rosenberg (KB nr 2181). Rechtsboven: tekening van een voltooid Rosenberg eveneens door A. Schoemaker (RCE 10.626); linksonder het bewaard gebleven deel van het ontwerp voor de voorgevel van Rosenberg (RCE 83.641); rechtsonder het door Daniel Marot ontworpen en in 1715 gebouwde huis Schuylenburg aan het Lange Voorhout in Den Haag. Foto auteur.

Afb. 21 Notitie in het boek van de gaarder van het impost op het begraven, waaruit blijkt dat Jan Gerrit in de grafkelder van de Van Duivenvoordes is bijgezet (NA 3.04.17.117, inv. 2).

Afb. 22 De wapenreeks van Jan Gerrit zoals aan het eind van de zeventiende eeuw overgetekend van een gebrandschilderd raam in de kerk van Voorschoten. In het midden het wapen van Jan Gerrit zelf, linksboven het wapen van zijn vaderlijke grootvader Arent VIII van Wassenaer, linksonder het wapen van zijn vaderlijke grootmoeder Anna van Scherpenzeel, rechtsboven het wapen van zijn moederlijke grootvader Willem I van Lier en rechtsonder het wapen van zijn moederlijke grootmoeder Maria van Reijgersberg. Wapenboek van M.L. van Hangest baron d'Yvoy (Collectie Koninklijk Nederlands Genootschap voor Geslacht- en Wapenkunde, Den Haag).

*de uitnemende lusthooven, bossen en plantagien nog niet geheel tot een regelmatigen stand gevorderd.*¹⁵⁰

De tweede, derde en vierde rekening van de nalatenschap van Jan Gerrit zijn bewaard gebleven.¹⁵¹ Uit de tweede rekening van 12 juli 1726 blijkt dat er op 8 februari 1724 en dagen daarna een boelhuis is gehouden waarop de mobiele goederen zijn geveild met een opbrengst van 10.440 gulden; details van deze verkoping zijn helaas niet bewaard gebleven. Wel zijn er enige stukken gevonden over een veiling van hooi, hout en palen op 29 juni (opbrengst 206 gulden) en van een veiling van heggen en tuinpiramiden op 13 september 1723 (opbrengst 716 gulden).¹⁵² Buiten de openbare verkoop zijn onder meer nog verkocht zes gelakte stoelen voor 230 gulden, fijne damasten servetten voor 270 gulden en een ring met een diamant voor 800 gulden. Een partij oud hout op het voorplein en een schelf hooi is op 29 juni 1724 verkocht voor 403 gulden; de heggen en piramiden zijn op 13 september 1724 verkocht voor 750 gulden en op twee januari 1725 heeft een houtverkoop plaatsgevonden die 550 gulden opbracht. Uit het plein zijn 27.200 stenen verkocht voor 73 gulden acht stuivers. De vruchten in de tuin brachten in 1724 175 gulden op en de inkomsten uit beleggingen waren 9.226 gulden. Na aftrek van alle kosten sloot de rekening met een netto-opbrengst van 27.245 gulden op. Uit de boedelrekening blijkt tevens dat de boomgaard, de moestuinen en de weilanden aan Michiel Willemsz van Etten verpacht waren voor een periode van 10 jaar met een pachtsom van 250 gulden per jaar.

Aan de uitgavenkant wordt naast diverse belastingen 66 gulden betaald aan dr. De Bye; 350 gulden voor een half jaar huur van het huis aan de Korte Vijverberg; aan de weduwe Goyers en zoon 475 gulden voor de levering van vlees in 1724, aan de burgemeester van Wassenaer 126 gulden voor de levering van wijn, aan de hoefsmid Andries van Hulst 180 gulden voor zijn nota's over 1722 en 1723 en verder wordt nog een aantal kleinere betalingen aan verschillende andere leveranciers vermeld.¹⁵³

Ook worden er nog steeds forse betalingen gedaan voor de werkzaamheden aan het nieuwe huis verricht. De timmerman Arie van Kruijselbergen ontvangt nog 13.045 gulden, de schilder Adolph van Kruijselbergen 430 gulden, de metselaar Jan Wapperom 500 gulden, de loodgieter Arnout Kruvelt 230 gulden en de pleisteraar G.B Lurachy 450 gulden. Aan Willem van Lier wordt 2.000 gulden betaald voor een tweejarig logies van Jacob Jan van Wassenaer en zijn gouverneur Franken. Dat verblijf is kennelijk beëindigd want Judith Richard uit Leiden ontvangt 600 gulden voor zes maanden kost en kamerhuur alsmede 20 gulden wasgeld voor Jacob Jan en zijn gouverneur

Franken. De gouverneur zelf ontvangt 1.060 gulden traktement en 560 gulden onkostenvergoeding. De dansmeester van Jacob Jan ontvangt 47 gulden en Jacob Jans' dienstknecht 100 gulden. Ook ontvangt Jacob Jan 45 gulden maandgeld en krijgt hij een vergoeding van 150 gulden voor zijn Gelderse reis (waarschijnlijk een bezoek aan zijn familie op Rosendaal). Het totaal aan uitgaven bedraagt 26.814 gulden zodat een klein batig saldo overblijft.

De derde boedelrekening van 25 februari 1728 vermeldt aanzienlijk lagere inkomsten: 150 gulden voor de oogst van 1725, 4.978 gulden uit beleggingen en 626 gulden uit houtverkoop, in totaal dus 6.262 gulden. Onder de uitgaven wordt 550 gulden betaald aan Jacob Jan als jaargeld en Willem van Lier ontvangt 184 gulden terug die hij aan Jacob Jan had verstrekt tijdens zijn Gelderse reis. Er wordt voor Jacob Jan een klavecimbel gekocht voor 95 gulden. Er zijn diverse betalingen aan een 'speelmeester' (?) en een kleermaker. Judith Richard in Leiden ontvangt 1.200 gulden voor een heel jaar kostgeld en kamerhuur voor Jacob Jan en zijn gouverneur. Aan de gouverneur Franken wordt 600 gulden traktement voor een jaar betaald en nog diverse onkostenvergoedingen. Aan de dienstknecht Will Thomson wordt 50 gulden betaald. Het totaal van de inkomsten bedraagt 6.262 gulden 6 stuivers en de uitgaven 4.867 gulden 8 stuivers zodat een batig saldo van 1.394 gulden 17 stuivers resteert.

De vierde boedelrekening van 2 december 1728 vermeldt inkomsten van 7.223 gulden vergelijkbaar met die van de derde rekening. Onder de uitgaven wordt onder meer vermeld 1.200 gulden aan Judith Richard te Leiden voor heel jaar kostgeld en kamerhuur voor Jacob Jan en zijn gouverneur, 650 gulden aan gouverneur Franken, 106 gulden aan de wasvrouw, 50 gulden aan de dienstknecht Lourens Gosen en 550 gulden jaargeld aan Jacob Jan. De heer Gerard Cocq, schout te Doorn, ontvangt 2.000 gulden om op interest te zetten.

Jacob Jan

Jacob Jan zou zijn vader niet lang overleven. Op 17 juli 1728 overhandigt hij in het Hof van Katwijk, het huis van zijn peetouders, zijn door hemzelf opgestelde testament aan de Katwijkse notaris Carolus Boers (overigens een bastaardzoon van Willem II van Lier).¹⁵⁴ Vermoedelijk was hij toen al ziek, want de chirurgijn Gerrit le Maire is als getuige aanwezig. Zes weken later, op 30 augustus, overlijdt Jacob Jan. Cornelis van Alkemade schrijft een rouwklacht van 3 pagina's.¹⁵⁵ Jacob Jan wordt op 4 september 1728 in Katwijk begraven, vermoedelijk in de grafkelder van het geslacht Van Wassenaer - van Katwijk.¹⁵⁶

Dat Jacob Jan zich in Katwijk laat begraven in plaats van in het Voorschotense familiegraf geeft wel aan dat hij geen goede herinneringen aan Voorschoten had.

Diezelfde dag nog wordt zijn testament geopend.¹⁵⁷ Jacob Jan legateert aan het gasthuis en de armen in Katwijk aan de Rijn 6.000 gulden, aan zijn gouverneur Franken 12.000 gulden en aan zijn min 500 gulden. Diverse familieleden ontvangen kleinere aandenkens als een horloge, een degen, etcetera. Voor al zijn overige goederen stelt hij Willem van Lier en Frederik Hendrik van Wassenaer aan als executeurs en universele erfgenamen.

Omdat Jacob Jan geen nabestaanden had, verdelen de executeurs zijn verdere nalatenschap in zeven parten over de naaste familie: de drie kinderen van wijlen Arent IX van Wassenaer van Duvenvoorde een zevende part; de acht kinderen van wijlen Jacob Emmerij een zevende part; Carel Lodewijk een zevende part; Maria Petronella een zevende part; Louise Emelia een zevende part; alle ooms en moeijen, mitsgaders oomskinderen van vaders zijde een zevende part; Willem van Lier als oom van moeders zijde de helft van het laatste zevende part en tenslotte nogmaals Willem van Lier samen met Frederik Hendrik als executeurs de andere helft van het laatste zevende part.¹⁵⁸ Op basis van deze verdeling wordt Rosenburg in vieren gedeeld: een deel aan Anna van Bentinck als weduwe van Arent IX van Wassenaer, een deel aan Anna van Bentinck rechtstreeks, een deel aan Willem van Lier en een deel aan Louise van Brakel. Jacob Jan heeft geen rechtstreekse erfgenamen, zodat zijn onroerend goed voor de aanslag van de collaterale successie moet worden getaxeerd.¹⁵⁹ Rosenburg met de partijen land in Voorschoten wordt door de Voorschotense schepenen getaxeerd op 16.000 gulden, waarvan 11.000 gulden voor het nieuwe gebouw. Het stalpertshout en de andere percelen in Wassenaar wordt door de Wassenaarse schepenen getaxeerd op 758 gulden, maar opnieuw op basis van een foutieve opgave van het stalpertshout als zijnde 1 morgen 3 hond groot.¹⁶⁰ In de staat behorend bij de boedelscheiding van 10 februari 1729 blijkt de totale waarde van de nalatenschap van Jacob Jan 174.325 gulden te bedragen, voornamelijk effecten en contant geld.¹⁶¹ Op 29 juni wordt door de voogden van Jacob Jan houten palen en planken in de tuin van Rosenburg geveild.¹⁶² Onder post 2 wordt vermeld *bij het oude huis de 4 voorste hoope elsenhout*. Met het *oude huis* kan niet de in 1722 afgebroken hofstad zijn bedoeld. Waarschijnlijk gaat het dan ook over de oude boerderij die (deels) door nieuwe gebouwen is vervangen. Op 13 september worden diverse heggen en tuinpiramiden geveild.¹⁶³

De voogden Willem van Lier en Anna van Bentinck proberen in 1728 Rosenburg bij openbare veiling te verkopen. De veilingaankondiging waarmee onder andere op 17 december 1728 in de Leidsche Courant wordt geadverteerd vermeldt dat *De Hoog Edele welgeboren Heeren meerderjarige voogden over de minderjarige erfgenamen van wijlen de Hoog Edele Heer Jacob-Jan van Wassenaer, nagelate zoon van wylen den Hoog Edele welgeboren Heer Jan-Gerrit baron van Wassenaer, Luitenant Admiraal van Holland &c. zijn van mening op Maandag den 20 December 1728, 's namiddags ten 5 uren, in den Nieuwen Doelen binnen 's Hage, in 't openbaar aan de meestbiedende te doen veilen en verkopen, de vermaarde en van ouds bekende hofstad genaamt Rosenburgh, gelegen onder Voorschooten, tussen Leyden en den Haag, bestaande in een schoon modern nieuw gebouwd en wel-doortimmert Heeren Huys op schoone groote kelders, voorzien met verscheide groote vertrekken, schoone plafonds, en marmere schoorsteenen, met twee vleugels ten wederzijde van 't Heeren Huys; een schoon salon, vyvers en cingels, met hooge bomen, als mede alle de bos-wei en hooylanden daaraan, groot in 't geheel 32 morgen 150 Roeden; en nog elf morgen 450 Roeden Hout- of Boschland, genaamt het stalpertshout, gelegen onder Wassenaar, alwaar over de Horstlaan een uitweg is leggende; kunnende alles dagelijks bezichtig en nader bevraagt worden ter secretarie van Voorschooten, of by den Notaris N. van der Smalingh binnen 's Hage.*¹⁶⁴

De veiling is kennelijk niet doorgegaan want in de notariële archieven is er niets over te vinden. Waarschijnlijk besluiten de voogden kort daarop tot afbraak, want Willem van Lier geeft op 22 februari 1729 opdracht voor het veilen van tuinornamenten als balusters en banken, een molen, twee zeepaarden, een tempel met beeld en kaphout.¹⁶⁵ Op 8 februari 1730 wordt door Anna Bentinck en Willem van Lier een pachtovereenkomst voor de boerderij en de tuinen, boomgaarden en landerijen afgesloten met Pieter Swanevelt.¹⁶⁶ Tekenaar Cornelis Pronck bezoekt op 24 mei 1730 het kasteel Duivenvoorde en krijgt van de baron (Frederik Hendrik) te horen dat het *overprachtige gebouw Rosenburg* door de vrouwe van Liere van Katwijk (dus Louise van Brakel) tot de grond was afgebroken.¹⁶⁷ Dit lijkt een wat tendentieuze uitspraak: voor de afbraak zullen alle erfgenamen toestemming moeten hebben gegeven. Misschien hebben de vele overlijdens in de familie van Wassenaer-van Duivenvoorde wel mede een rol gespeeld bij de beslissing om Rosenburg af te breken. In de periode 1703-1729 worden er in de grafkelder op het kerkhof van Voorschoten maar liefst 29 familieleden bijgezet (waarvan 19 kinderen dood geboren of overleden jonger dan 10 jaar).¹⁶⁸ Voordat Jan Gerrit in 1723 was overleden waren zijn oudere broer Willem

en zijn oudste broer Arent IX hem voorgegaan. Zijn jongere broer Jacob Emmery overleed in 1724, zodat alleen de jongste broer Carel Lodewijk nog in leven was. De drie zoons van stamhouder Arent IX waren al in 1715, 1717 en 1722 heengegaan, zodat het geslacht in 1728 na het overlijden van Jacob Jan in mannelijke lijn was uitgestorven. De oudste dochter van Arent IX, Anna Sophie, moet met haar volle neef Frederik Hendrik trouwen in een poging om kasteel Duivenvoorde binnen de familie te houden. Dit mislukte want Anna Sophie overlijdt in 1730 in het kraambed en haar dochtertje overleed een maand later. Jacoba Maria, een jongere zuster van Anna Sophie en gehuwd met Frederik Willem Torck van Rozendaal wordt hierdoor vrouwe van Duivenvoorde zodat kasteel Duivenvoorde overgaat op het geslacht Torck.

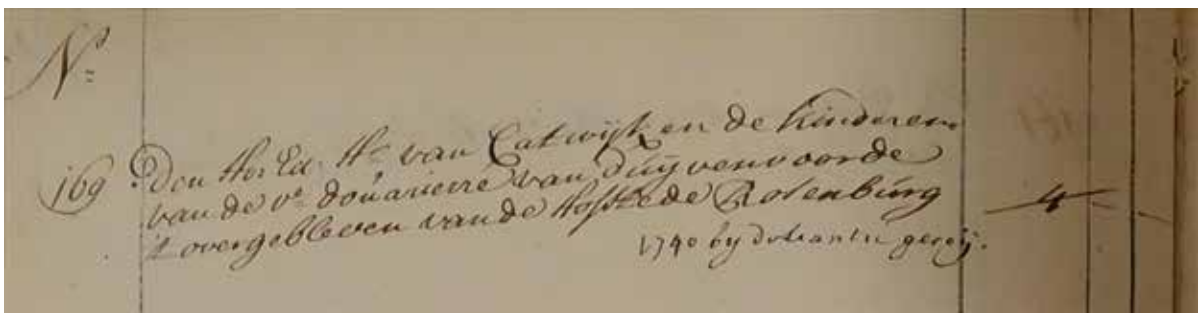
Het vermoeden dat emoties een rol hebben gespeeld bij de beslissing tot afbraak van Rosenberg wordt ondersteund door een curieuze aantekening in het kohier van de verponding uit 1731 dat bewaard wordt in het Nationaal Archief.¹⁶⁹ De tekst bij huis nummer 169 luidt *Den H. Ed. Hr van Catwijk en de kinderen van de vrouwe douarière van Duivenvoorde 't overgebleven van de hofstede Rosenberg*. Daaronder staat in een ander handschrift: *1740 bij doleantie geroij*. Het woord doleantie, afgeleid van het latijnse *dolero*, betekent rouwen of klagen.

In het ambachtsarchief van Voorschoten is een ook exemplaar van het kohier van de verponding aanwezig dat enigszins afwijkt van het exemplaar in het Nationaal Archief. Onder nr. 167 (i.p.v. 169) wordt vermeld: *De hoffstadt Rosenburgh is tegenwoordigh afgebrooken en gedemolieert en alleen maar blijven staan de twee vleugels van 't huijs namentlijk de keucken en 't thuijnmanshuijs. Eijgen de hoog edele heer van Catwijck ende de douarière van Duvenvoorde*.¹⁷⁰ Als nr. 168 wordt de al genoemde Jan Swanenvelt vermeld: *een bouwmanswoningh. Eijgen de hoog edele heer van Catwijck ende de douaiere van Duvenvoorde enz. Wert met de partijen land verhuurt aan Jan Swanevelt*.

Willem van Lier overlijdt op 13 november 1735. Zijn overlijden is waarschijnlijk niet geheel onverwacht, want op 7 november had Willem zijn testament al opgesteld.¹⁷¹ Zijn echtgenote Louise van Brakel wordt tot voogd en boedelhoudster. Omdat de vererving niet in rechte lijn plaatsvond vindt er ten behoeve van de collaterale successie een taxatie van het onroerend goed plaats. Schout en schepenen van Voorschoten en Wassenaar taxeren het vierde part van Rosenberg op 1.500 respectievelijk 190 gulden.¹⁷² De omvang van stalperthout wordt door schout en schepenen van Wassenaar opnieuw ten onrechte op 1 morgen 3 hond gesteld; in de aangifte door de secretaris van Katwijk wordt wel de juiste omvang van Rosenberg als 32 morgen 150 roeden in Voorschoten en 11 morgen 450 roeden in Wassenaar vermeld.

In de boedelrekening van 31 december 1735 is de ontvangst opgenomen van 4.000 gulden afkomstig van de hoogedele vrouwe van Duvenvoorde (Anna van Bentinck), zijnde de kooppenningen van de helft in de hofstad Rosenberg met de annexe landerijen.¹⁷³ De overdracht door Louise van Brakel aan Anna van Bentinck wordt op 2 mei en 20 juni 1736 in de transportregisters van Voorschoten en Wassenaar vermeld.¹⁷⁴ Anna van Bentinck was hiermee volledig eigenaar van Rosenberg geworden.

Wagenaar schrijft in 1746 in de *Tegenwoordige Staat van Holland: Het alleroudste slot Rosenberg, tot op eenen toren na, naderhand vervallen zijnde, is er op deszelfs grondslagen, in later tijd, 't welk in onze eeuw gestaan heeft. Dit heeft men geheel geslegt, en in deszelfs plaats, voor ruim twintig jaren, een ongemeen pragtig Lusthuis is opgebouwd, nieuwe Hoven en heerlyke Plantaadjen aangelegd naar de allersierlykste hedendaagsche wyze. Maar nadat het Huis naauwelyks voltooid was, heeft men dit voortreflyk Gestigt ten gronde toe geslegt, al de steenen verkogt, de Lusthoven uitgeroeid en geheel vernietigd, zodanig dat er nu niets meer van te vinden is*.¹⁷⁵

Afb. 23 Detail uit het Kohier van de verponding 1731 met toevoeging: 1740 bij doleantie geroij (NA 3.01.29, inv. 533).

De donktienden na 1709

Zoals besproken zijn de donktienden in 1709 gekocht door Arent IX van Wassenaer.

Als gevolg van zijn overlijden wordt zijn nog onmondige dochter Anna Sophia in 1725 met de donktienden beleend.¹⁷⁶ Na haar huwelijk in 1729 met haar neef Frederik van Wassenaer wordt zij op 23 februari 1730 opnieuw beleend. Sophia zou enkele maanden later in het kraambed overlijden, zodat haar zuster Jacoba Maria op 6 september 1731 met de donktienden wordt beleend.¹⁷⁷ Na haar huwelijk met Frederik Willem van Torck wordt Jacoba Maria op 20 juli 1733 opnieuw beleend. Dit is de laatste vermelding van de donktienden in het leenregister. De opbrengst van de donktienden blijft nog wel opgenomen in het register van het ambachtsbestuur en daaruit blijkt dat de opbrengst daalt van 471 gulden in 1712 naar slechts 20 gulden in 1794.¹⁷⁸

De boerderij na 1709

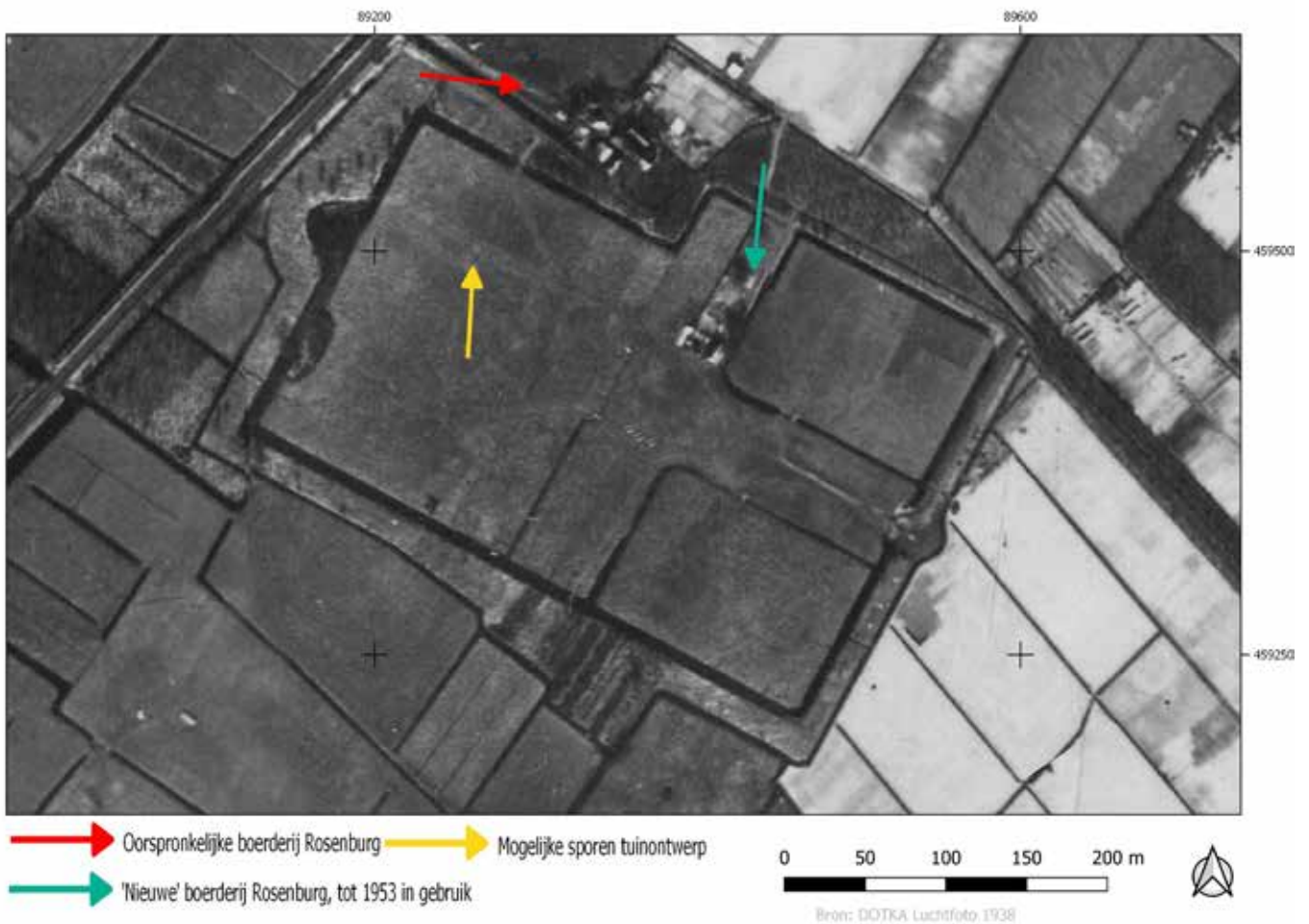
De boerderij is nog tot in de twintigste eeuw verpacht. Tot 1824 bedraagt de jaarlijkse pacht 130 gulden; daarna 326 gulden.¹⁷⁹ De kohieren van der personele omslag uit de perio-

de 1814 tot 1824 geven als bewoonster van de woning Trijntje van der Hoeven; in de periode 1828-1836 wordt Nicolaas van der Kooij als bewoner vermeld.¹⁸⁰ De pachtovereenkomst van Nicolaas van der Kooij uit 1836 is bewaard gebleven en beschrijft de boerderij als *een huis, stalling voor koeien en paarden alsmede een hooiberg en varkenshok, verdere getimmerten, mitsgaders een tuin of warmoesland, een grote boomgaard met exquisite vruchtbomen beplant, groot tezamen ruim een bunder 43 roeden, 34 ellen en 70 palmen Nederlandse maat, zijnde 1 morgen 430 roeden oude Rijnlandse maat, alsmede nog twee partijen wel toegemaakt weiland, gelegen aan de Achterwatering, alles in de Heerlijkheid Voorschoten aan en op de hofstede Rosenberg, deze laatste twee partijen groot 3 bunder 26 roeden, 34 ellen 37 palmen en 89 duimen Nederlands, gelijk aan 3 morgen 5 hond oude Rijnlandse maat.*¹⁸¹

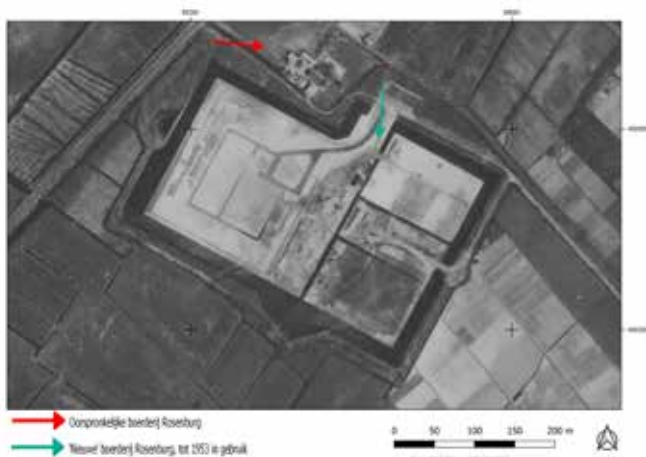
In de volkstelling van 1839 wordt onder huisnummer 163 vermeld *de boerderij Rozenburg buiten het dorp aan het einde van de laan* met als bewoners Gerrit van der Lee en Hermina van der Marel met drie kinderen en een knecht.¹⁸² Gerrit van der Lee blijft in de kohieren van de personele omslag vermeld tot 1874. In de volkstelling van 1879 wordt zijn zoon Gerrit van

Afb. 24 Schets van het boerderijtje in 1841 door Mw. Marie-Louise Cornaz, gouvernante op kasteel Duivenvoorde (collectie Th. Laurentius).

Afb. 26a luchtfoto uit 1938. Er zijn nog enkele sporen van de tuinaanleg zichtbaar.

Afb. 26b luchtfoto uit 1961. De begraafplaats is opgehoogd met zand uit de sloten. Ook zijn ten behoeve van de afwatering sommige sloten doorgetrokken.

Afb. 26c luchtfoto uit 2002.

der Marel als bewoner vermeld van het huisnummer C43; hij blijft tot en met 1905 in de kohieren van de personele omslag vermeld. In het adresboek van 1912 en 1918 wordt Ijsbrand van der Marel vermeld als wonende op de Delftse Straatweg C14. In de adresboeken van 1938 en 1953 wordt als bewoner Hendrik van Oosterom vermeldt.

In 1956 verkoopt de toenmalige eigenaar, baron W.A.A.J. Schimelpenninck van der Oye de percelen land van Rosenberg aan de gemeente Voorschoten. Op de noordwestelijke helft zou de Algemene Begraafplaats Rosenberg worden aangelegd. De zuidoostelijke helft was voorzien om wandelpark te worden maar hierop is inmiddels een kinderboerderij (Rosenburgerlaan 9) en een gemeentewerf gerealiseerd. De voormalige boerderij is verbouwd tot theehuis (Rosenburgerlaan 7). De oorspronkelijk boerderij die in de eerste helft van de zeventiende eeuw werd verkocht aan Carolus Magnus is in 1989 met behoud van de hoofdvorm herbouwd en is nu onder de naam Rosendaal in gebruik bij de British School in the Netherlands (Rosenburgerlaan 2). Het perceel ten noorden van het theehuis is nu in gebruik als gemeentewerf, ook staan er twee gemeentewoningen (Rosenburgerlaan 1-3).

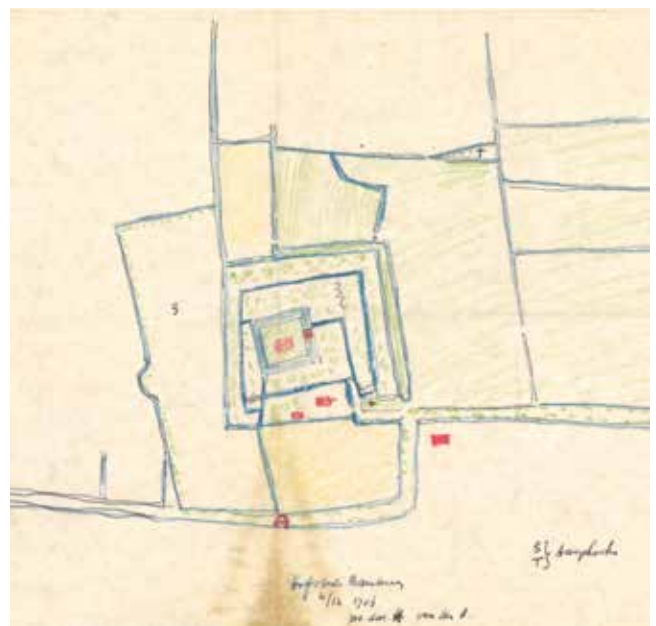
Archeologisch onderzoeken en conclusies¹⁸³

Uit de voorgaande hoofdstukken is gebleken dat er drie Rosenburgen zijn geweest. Het eerste Rosenberg is het kasteel dat Jacob van Wassenaer in de eerste helft van de dertiende eeuw in bezit had, in 1285 als munitionis werd aangeduid en naar alle waarschijnlijkheid in 1351 door Willem V is verwoest.

Daarna is de tweede Rosenberg gebouwd, al dan niet op dezelfde locatie als de eerste Rosenberg. Door wie en wanneer de tweede Rosenberg is gebouwd is niet bekend. De steenrijke Jacob Jansz de Wael (1456-1524) zou financieel gezien bouwheer kunnen zijn geweest. De oudste tekening van de tweede Rosenberg dateert uit 1568. Rosenberg is tijdens het beleg van Leiden vernield maar kennelijk niet zodanig dat het gebouw niet hersteld kon worden. Zeventiende eeuwse tekening van Rosenberg vertonen in ieder geval veel overeenkomsten met de schetstekening uit 1568. Volgens van der Houve heeft het herstel in 1607 plaats gevonden en is in 1635 een nieuwe toren geplaatst. De tekeningen van Rosenberg op de kaart van Van der Aa uit 1706 vertoont nog steeds veel overeenkomst met de oudere tekeningen. De derde Rosenberg is in 1722 in plaats van en op dezelfde locatie als de tweede Rosenberg gebouwd maar in 1730 alweer afgebroken.

De oudste 'archeologische' gegevens zijn afkomstig van de begin zeventiende-eeuwse geschiedschrijver Mathijs van der Houve. Hij schrijft: *dat Roosen-burgh een plaets van force ofte stercte geweest is / en bewijst niet alleen de naem van Burgh ende de dicke fundamenten / te weten: van zes steenen ofte een halve Rijnlant-sche Roede dick, want wij de steenen gemeeten ende bevonden hebben yder steen een Rijnlantsche voet lang, een halve voet breed en een viere deel van een voet dick te zijn. Dese oude dicke fundamenten worden wel 18 roeden van de oude thoren gevonden, die noch ten deele in effe ende dit voorleden jaer 1635 met een cierlijk gebou op het oude werck opgehaelt is; van 't oude huys te Roosen-burgh is ook noch volkomelijck in effe een groote vierkante kelder / gewulft met een swaer dick kruysgewulf / die ook in 't tegenwoordige huys begrepen is. Men heeft oock omtrent de voorverhaelde fundamenten gevonden van de kannetjens daer de gravinne vrouw Jacoba uyt placht te drincken / sommige wat gebroocken / die nog op het Huys te Roosen-burgh bewaart worden.*¹⁸⁴

Van der Houve schrijft dat er op 18 roeden (= 68 meter) afstand van de toenmalige toren van Rosenberg een fundament is gevonden van 6 stenen of een halve Rijnlandse roede (= 188 cm) breed. Dit is opvallend breed: het muurwerk van de donjon van het nabijgelegen kasteel Duivenvoorde is slechts 4 stenen of 120 cm breed en de kastelen Muiderslot, Medemblik, Nieuwburg en Amstel hadden muren van 100 tot

Afb. 27 Schetskaart van Renaud op basis van de kaart van Van der Aa uit 1706. Bibliotheek RCE Amersfoort, dossier Rosenberg Voorschoten.

150 cm breed.¹⁸⁵ Dit zou de kwalificatie 'munitionis' oftewel versterking kunnen verklaren. De bakstenen waren volgens Van der Houve een Rijnlandse voet (= 31,4 cm) lang, een halve voet (= 16,7 cm) breed en een vierendeel van een voet (= 8,4 cm) dik. Dit komt goed overeen met de afmetingen van de bakstenen die gebruikt zijn bij de in de eerste helft van de dertiende eeuw gebouwde de donjon van Duivenvoorde (32 x 15,5 x 9 cm).¹⁸⁶ De tabellen van Cordfunke en Van Orsel bevestigen dat in de eerste helft van de dertiende eeuw bakstenen van dit formaat gebruikt werden.¹⁸⁷ Over de bouwvorm van de eerste Rosenberg is niets bekend maar mede gezien de aanduiding 'munitionis' zou het een goed verdedigbare donjon kunnen zijn geweest, al dan niet voorzien van een voorburcht.¹⁸⁸ Van der Houve schrijft dat het Rosenberg in zijn tijd een kelder met kruisgewelf had en concludeert hieruit dat de kelder onderdeel is geweest van de eerste Rosenberg. Deze conclusie is wat voorbarig: kruisgewelven werden vanaf de twaalfde tot en met de veertiende eeuw toegepast zodat het niet onmogelijk is dat de kelder bij de bouw van de tweede Rosenberg tot stand is gekomen.¹⁸⁹ Daarmee is het dus ook niet zeker dat de eerste Rosenberg op dezelfde locatie stond als de tweede (en dus ook derde) Rosenberg.

Het eerste echte archeologisch onderzoek is in 1952 uitgevoerd door J. Renaud.¹⁹⁰ Renaud schrijft over zijn onderzoek: *In de maanden juni en november 1952 werd enige dagen aan de verkenning besteed. Reeds in aanvang bleek, hoe zeer voorzichtigheid gewettigd was. De stand van het grondwater en de gesteldheid van de bodem zouden zich zelfs tegen het graven van proefsleuven verzet hebben. In het natte zand valt nu eenmaal zonder een kostbare bronbemaling niets te beginnen. Het resultaat van de boring zag er aanvankelijk bevredigend uit. Een denkbeeldige lijn dwars over het terrein volgend, werd achtereenvolgens puin, schoon zand en puin aangetroffen. grond van deze indicaties werden kleine gemaakt en zo kon de puinlaag verdeeld worden in een vulling en een fundamentsleuf. Ongetwijfeld hadden we de plaats van het huis teruggevonden. Scherven en kleine rode steen van 19 x 8,5 x 3,6 cm lieten aan de datering geen twijfel. Een enkele grote steen van ongeveer 25 x 12,5 x 6 cm wekte het vermoeden, dat in de fundering afbraak van het oude huis verwerkt is geweest. Volgens de lengteas het terrein afborend, werd eveneens de opeenvolging van puin en schone grond vastgesteld. Nergens echter gelukte de fundering, gaaf metselwerk, aan het licht te brengen. Klaarblijkelijk waren zelfs de grondslagen van Rozenburg uitgebroken, slechts onbruikbaar puin bleef in de bodem achter. Nu eenmaal de plaats van het Rozenburg, dat Van der Houve nog gekend heeft, ontdekt was, zou het niet veel moeite kosten het middeleeuwse Rozenburg terug te vinden. Zeker niet, wanneer de fundering van 1,90 m breedte nog in de bodem verborgen lag. De ondervinding*

leerde echter anders. Wel werden puinlagen aangetroffen, maar het was uitermate gevaarlijk hieraan vérstrekkende conclusies te verbinden. Leerde de kaart van 1706 niet, dat ten minste in het begin der achttiende eeuw het terrein nog door vele sloten doorsneden werd. Een enkel kijkgat bracht ons inderdaad afbraak van het Rozenburg. Slechts in de omgeving van het huis, dat heden door de familie Van Oosterom bewoond kwam veel middeleeuws puin voor den dag. Een proefsleuf, op dit naar verhouding hoge terreingedeelte gegraven, bracht een omgevallen muur aan het licht. De lange strook weide van hier tot aan de Rozenburgerlaan bleef van archeologisch gezichtspunt uit volkomen leeg.

Renaud had dus helaas te maken met zodanig slecht weer dat het graven van proefsleuven onmogelijk was. Denkbeeldige lijnen dwars en in lengterichting over het terrein volgend heeft hij met boringen alleen puin en schoon zand aangetroffen. Ook heeft hij losse stenen van 19 x 8,5 x 3,6 cm en een enkele grote steen van ongeveer 25 x 12,5 x 6 cm gevonden. De tabellen van Cordfunke en Van Orsel bevestigen dat deze bakstenen waarschijnlijk uit het tweede of derde Rosenberg afkomstig zullen zijn. Alleen op hoger terrein bij het huis van de familie van Oosterom (nu theehuis) kon Renaud een proefsleuf graven en vond hij daarin een omgevallen muur; de afmetingen van de hierin verwerkte bakstenen worden door Renaud helaas niet vermeld. Enkele meters ten zuiden van het huis van het theehuis kwam een stukje fundering tevoorschijn dat parallel liep aan de omheining en omstreeks 90 cm breed was en opgetrokken uit middeleeuwse baksteen van 28 à 29 cm breed. Het materiaal was niet diep gefundeerd zodat Renaud concludeerde dat het om hergebruikt materiaal ging. Het volgende archeologisch onderzoek heeft in 1961 door de ROB plaats gevonden. Er is helaas geen verslag van de opgraving bekend en ook wordt het onderzoek in geen enkel archeologisch tijdschrift vermeld.¹⁹¹ Het gemeentearchief bezit gelukkig negen foto's van de opgraving.¹⁹² Aan de achterkant van iedere foto wordt in het kort uitgelegd wat er op de foto te zien is, behalve bij de eerste foto waarop staat: *bij archeologische op-*

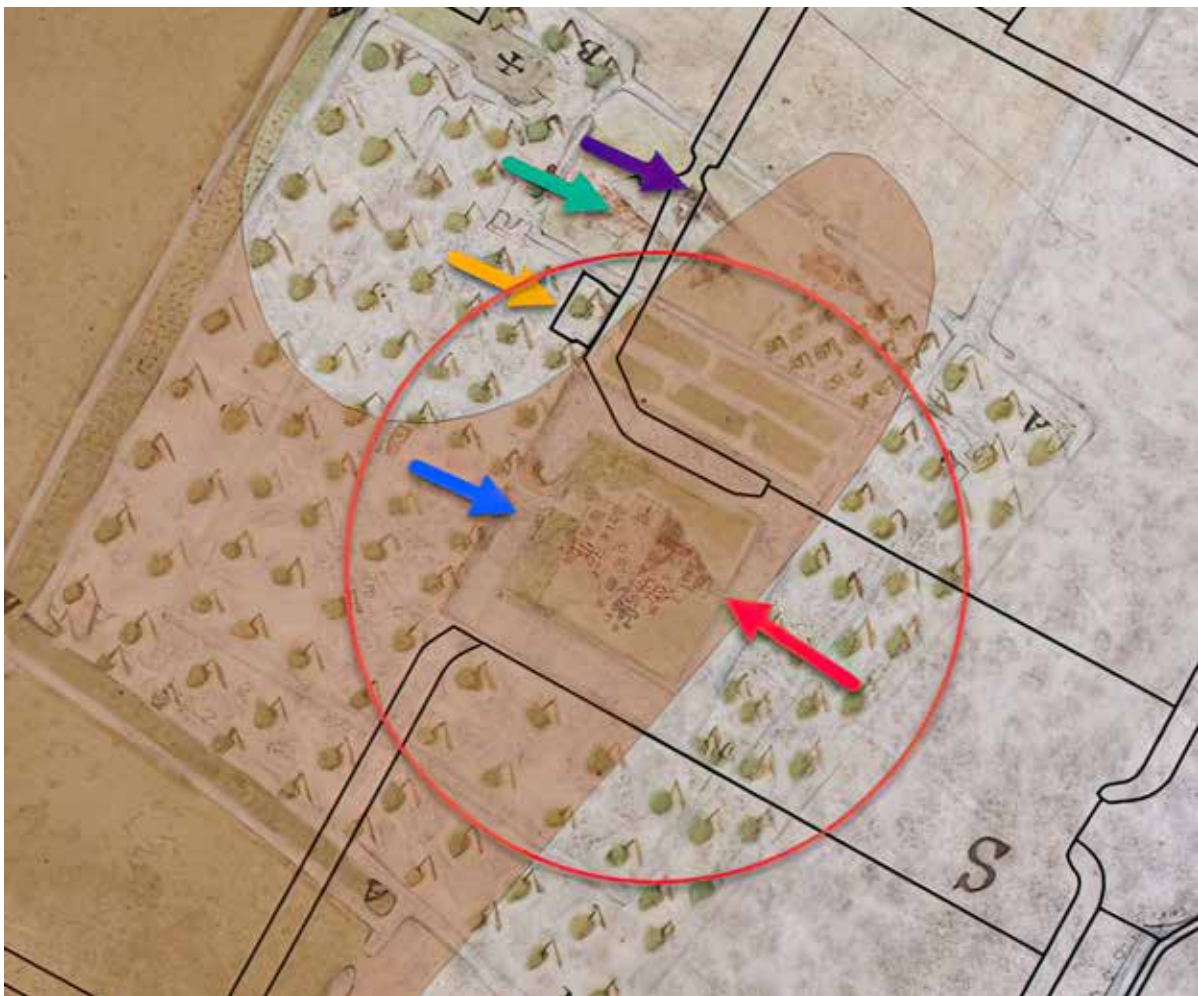
Afb. 28 a: Voorschoten; bij archeologische opgravingen tijdens de aanleg van de begraafplaats Rosenburgh zijn de fundamente van het voormalige kasteel Rosenburg of Roosenburg blootgelegd, 1961 (OAV VS02867); b. Keldermuur met twee aanzetten voor een deur (AOV VS02868); c. Een gemak aan de zuidoostzijde (OAV VS02869); d. De houten fundering van het oudere gebouw en de stenen fundering van het jongere gebouw (OAV VS02870); e. Gemakken aan de zuidoostzijde en een driehoekige uitbouw van een toren (OAV VS02871); f. Locatie: Rosenburgerlaan (OAV VS02873); g. Een gemak in de westmuur (OAV VS02874); h. Uitmonding van het riool in de westgracht, 1961 (OAV VS02875).

gravingen tijdens de aanleg van de begraafplaats Rosenburgh zijn de fundamenten van het voormalige kasteel Rosenburg of Roosenburg blootgelegd, 1961. Uit de foto's kan worden opgemaakt dat het niet om bakstenen van middeleeuws formaat gaat. Een plattegrond ontbreekt zodat niet vast staat waar de sleuven zijn gegraven maar gezien de datering van de bakstenen zal het op de locatie van de derde Rosenburg zijn geweest, dus in de nabijheid van de kinderboerderij. Dit vermoeden wordt ondersteund door het bijschrift op de laatste foto dat vermeldt dat op de foto de uitmonding van een riool in de westgracht is te zien. Dit impliceert dat de opgraving ten oosten van een sloot genaamd westgracht heeft plaats gevonden. Vermoedelijk gaat het om het stukje slotgracht dat in 1730 is gedempt en in 1961

weer is open gegraven (zie afbeelding 35). De amateurhistoricus Th. Laurentius die destijds bij de opgraving aanwezig kan zich anno 2023 de sleuven nog wel herinneren maar durfde geen uitspraak te doen over de exacte locatie.¹⁹³

De Haagsche Courant van 13 februari 1961 vermeldt dat de dienst voor het Rijks Oudheidkundig Bodemonderzoek de opgraving heeft uitgevoerd en meldt dat de uitvoerders van mening waren dat de muurfragmenten deel uitmaakten van het zeventiende-eeuwse huis. De Nieuwe Leidse Courant van 23 februari 1961 geeft als extra informatie nog dat de aannemer die de werkzaamheden voor de begraafplaats uitvoert een afwatering moest maken en dat de door een dragline gegraven afvoersloot dwars door de spaarbogen ging waarop het huis

Afb. 29 Detail uit de kaart van Van der Aa uit 1706 met daarover de strandwal geprojecteerd. De rode rechthoek met pijl geeft de locatie van het tweede Rosenburg en kinderboerderij. De rode cirkel met een radius van 68 meter is gebaseerd op de melding van Van der Houve dat hij een middeleeuws fundament van 6 stenen breed heeft gevonden op 18 roeden (68 meter) van de toren van Rosenburg. De blauwe pijl wijst naar de westgracht met daarin een brug, waarvan men waarschijnlijk in 1961 de fundamenten als spaarboog heeft aangezien. De oranje pijl wijst naar de voormalige boerderij, tegenwoordig teehuis; de groen pijl wijst naar de locatie van de boerderij op de kaart. De blauwe pijl wijst naar de plaats waar in de sloot een muur is gevonden.

Rosenburg was gegrondvest. Misschien gaat het hier om de eerder genoemde westgracht en heeft men de fundamenten van de brug als spaarboog gezien.

In 2010 heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau een inventariserend veldonderzoek uitgevoerd op basis van proefboringen.¹⁹⁴ Uit het rapport blijkt dat men niet op de hoogte was van de opgraving uit 1961. Raap heeft in de omgeving van de kinderboerderij 96 boringen verricht in een rooster van 20 bij 25 meter. In 69 van de 96 boringen zijn kleinere of groter hoeveelheden puin aangetroffen; 15 boringen moesten gestopt worden wegens ondoordringbaar puin. Daarnaast zijn in 10 boringen aanwijzingen aangetroffen voor waterbodems wat kan wijzen op een oude sloot of gracht.

Op basis van het onderzoek van RAAP heeft IDDS heeft in 2012 een inventariserend veldonderzoek uitgevoerd.¹⁹⁵ Ook IDDDS wist niet van de opgraving uit 1961. Naast (ten noorden van) de kinderboerderij zijn haaks op elkaar twee proefsleuven gegraven. Hierin zijn vier bakstenen funderingen gevonden waarvan één vermoedelijk deel van een waterkelder was. De funderingen zijn vermoedelijk afkomstig uit de periode 1722-1730. Enkele vondsten dateren uit een oudere periode, twee kloostermoppen en een roodbakken scherf met loodglazuur. Aan de oostkant van het perceel heeft men ook twee proefsleuven gegraven maar daarin niets aangetroffen.

Op basis van informatie van Th. Laurentius is door auteur in de sloot die achter het theehuis loopt gezocht naar een muur. De muur is inderdaad op de door Th. Laurentius aangewezen locatie aangetroffen. De muur verdwijnt aan beide zijden in de

slootkant zodat de lengte onbekend is. Omdat de bodem van de sloot bezaaid is met puin en bladeren kon de hoogte van de muur ook niet kon worden opgemeten. In de sloot werd onder meer gevonden een afgebroken wit uitgeslagen baksteen van onbekende lengte, 12 centimeter breed en 6,5 centimeter dik; een baksteen van 20 centimeter lang, 7,5 centimeter breed en 3,5 centimeter dik en een stuk wit marmer van 3 centimeter dik. De bovenste rij stenen van de muur zijn circa 20 centimeter lang, 3-4 centimeter dik en 7-10 centimeter breed.

Conclusie

Zowel Renaud in 1592, de ROB in 1961, Raap in 2010 en IDDS in 2012 hebben zich geconcentreerd op het perceel waarop het tweede en derde Rosenberg heeft gestaan.

De ROB heeft daar inderdaad diverse funderingen aangetroffen, waarschijnlijk restanten van de in 1730 afgebroken derde Rosenberg.

De omgeving van de boerderij, tegenwoordig theehuis, is nog nauwelijks onderzocht. Toch is dat de enige plaats waar Renaud wat middeleeuws puin en een omgevallen muur gevonden. Ook kan Van der Houve daar destijds de 6 steens brede fundering hebben gevonden al is het niet waarschijnlijk dat die fundering na 400 jaar nog aanwezig is. In de sloot achter het theehuis staat een muur die nog niet onderzocht is. Het lijkt dus de moeite waard om in de omgeving van het theehuis, inclusief de sloot die achterlangs, nader onderzoek te verrichten.

Op het perceel van de begraafplaats, dat vanwege de ligging midden op de strandwal erg interessant is, is voor zover bekend geen onderzoek verricht.

Afb. 30 Fundamenten door IDDS aangetroffen in de twee proefsleuven naast (ten noorden van) de kinderboerderij (IDDS 1396).

Noten

- 1 Gebruikte afkortingen: Erfgoed Leiden en Omstreken = ELO, Gemeentearchief Wassenaar / Voorschoten = GAWV; Huisarchief Twickel = HAT; Nationaal Archief = NA; Oud Archief Voorschoten = OAV, Oud Archief Wassenaar = OAW, Oud Rechterlijk Archief Voorschoten = ORAV, Oud Rechterlijk Archief Wassenaar = ORAW; Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed = RCE.
- 2 Van Gent 2001, 2-11.
- 3 Hoek 1978, leen nrs. 329, 330, 332, 335, 337, 350, 354, 355, 368, 390, 396, 397, 405, 406, 409, 410; Kort 1997 leen nrs. 56, 57, 59,
- 4 Kuiken 2009, 133-152.; Van der Plas (nog in bewerking).
- 5 Van der Plas 2017, 93-106.
- 6 Van der Houve 1645, 126-133, aldaar 126.
- 7 Obreen 1936, 389-403; Janse 2001, 280-282.
- 8 Beelaerts 1922, 299.
- 9 Muller 1890, fol. 55vso; Spiegel 2014, 40-44.
- 10 Kruisheer 1978, nr. 1748.
- 11 HAT inv. 7394-1 (AA) fol. 32vso. Hoek 1978, leen 129, 354 en 358 is hier wat voorbarig.
- 12 Obreen 1936, 395, 400.
- 13 Hoek 1987, leen 52; Hoek 1971, leen 26.
- 14 HAT inv. 7394-2 (A), fol. 78.
- 15 Obreen 1936, 395, Hoek 1987, leen 52.
- 16 Hoek 1973, Leen 11; Hoek 1971 inleiding.
- 17 Brokken 1982, 247, 532; Smit 1939, 157-160; Hoek 1984, leen 18..
- 18 Obreen 1936, 395.
- 19 Obreen 1936, 397; Hoek 1971, leen 8.
- 20 Utrechts Archief 222 'Kapittel van St. Jan', inv. 314; zie ook Müller 1882, 106.
- 21 HAT inv. 7394-1 (AA), fol. 1, 32^v, 33; Hoek 1978, leen 129.
- 22 ORAV inv. 16, fol. 98, 107, 108.
- 23 Hoek 1973, leen 11; Hoek 1987 leen 52.
- 24 Obreen 1936, 400.
- 25 Ibid.
- 26 Obreen 1936, 397, 398.
- 27 Ibid.; Brokken 1982, 246-249, 273.
- 28 Brokken 1982, 248; de Graaf 1996, 335 – 338.
- 29 NA 3.01.01 inv. 1439 (Rekening van de rentmeester van Nood-Holland Filips Persoonsz 13 feb. 1351 - 12 feb. 1352) en inv. 1614 (Rekening van de rentmeester van Zuid-Holland Herman Vink 1 okt. 1351 t/m 1 okt. 1352). Met dank aan R.A. van der Spiegel. Zie ook De Graaf 1996, 336 e.v.
- 30 NA 3.01.01 inv. 1439, fol. 47^v, 49^v, 50, 74^v.
- 31 Ibid., fol. 62^v.
- 32 Ibid., fol. 46-48; 69-78.
- 33 Ibid., fol. 48^v, 69^v, 71, 71^v.
- 34 Ibid., fol. 60^v, 69^v, 72.
- 35 Ibid., fol. 72^v.
- 36 Ibid., fol. 64^v, 101.
- 37 Ibid., fol. 69, 102; Kort 1987, leen 112: *Willem de Moolnaar, meester van de mol van de hui-zen Rosenburg en Poelgeest*.
- 38 Ibid., fol. 47^v.
- 39 Ibid., fol. 61.
- 40 Ibid., fol. 102^v.
- 41 Hoek 1973, leen 11; Kort 1986, leen 8; Hoek 1987, leen 38^e en 52;
- 42 Bult 1988, 135.
- 43 HAT inv. 7394-1 (AA), fol. 31^v.
- 44 Gruben 2008, 39-40; Janssen 1996, 14-18.
- 45 Roefstra 2022, 178; Mieris 1765, 355.
- 46 NA 3.18.17.02, nr. 203; Obreen 1936, 401; Merckens 1943, 252 en 254.
- 47 Kort 1986, leen 8; Hoek 1973, leen 11.
- 48 HAT inv. 7394-1 (AA), fol. 32vso/33; Het gebied van de donkdienden wordt begrensd ten zuidwesten het kasteel Duivenvoorde, ten noordwesten de ambachtsgrens met Wassenaar, ten zuidoosten de Voorwatering en ten noordoosten de Doolent sloot. ORAV inv. 16, fol. 98, 107 en 108
- 49 HAT inv 7394- 1 (AA), fol. 42^v.
- 50 De Man 1943, 271.
- 51 HAT inv. 7394-2 (A), fol. 35.
- 52 Van der Houve 1645, 126.
- 53 HAT inv. 7394-2 (A), fol. 35.
- 54 Verwijs 1869, 321.
- 55 HAT inv. 7394-2 (A), fol. 35^v.
- 56 HAT inv. 7394-2 (A), fol. 44.
- 57 HAT inv. 7394-2 (A), fol. 44.
- 58 HAT inv. 7394-3 (B), fol. 55^v.
- 59 Van der Houve, 127.
- 60 Ibid.
- 61 Ibid.
- 62 HAT inv. 7394-4 (C), fol. 10^v.
- 63 HAT inv. 7394-5 (D), fol. 14.
- 64 De Bye Dölleman 1965, 134-157; Elias 1903, 127-130.
- 65 HAT inv. 7394-5 (D), fol. 80
- 66 Van der Houve 1645, 128.
- 67 NA 3.03.01.01 inv. 3263, decreet 91.
- 68 ELO 501A inv. 5809, fol. 42; Oud Archief Rijnland inv. 8252, fol.73.
- 69 Van Leeuwen 1685, 1170 – 1172; Ter Braake 2007, diverse vermeldingen.
- 70 NA 3.01.03 inv. 399, fol. 27^v .
- 71 NA 3.01.03 inv. 399, fol.29^vHet Wassenaerse kohier uit 1543 is incompleet.
- 72 NA 3.01.03 inv. 818, fol. 15^v. en 16.
- 73 Ibid. los inlegvel.
- 74 Van der Houve 1645, pag 128. Zie ook: Hüffer 1951, nr. 1394.
- 75 NA 3.01.03 inv. 1140, fol. 41.
- 76 NA 3.01.03 inv. 1464, fol. 69.
- 77 OAV 188, fol. 58.
- 78 OAV 231, fol. 8.
- 79 Orlers 1614, 573.
- 80 Van der Plas 2020, 58.
- 81 OAV 75, fol. 19.
- 82 Eschauzier 1909, 518-519.
- 83 Hoek 1970 leen 15a; Hoek 1984 leen 5. Zie ook: NA 3.03.01.01 (Hof van Holland) inv. 0841, sententie 117.
- 84 ORAV 3, fol. 81.
- 85 ORAV 3, fol. 60^v. en fol. 120.
- 86 Eschauzier 1909, 21. Het door hem genoemde testament bij Notaris Ketting is door mij niet aangetroffen.
- 87 ELO 501A inv. 4023, fol. 392.
- 88 Hoek 1970, leen 15a.
- 89 ORAV 5, fol. 102.
- 90 ORAV 6, folio 33^v.
- 91 Hoek 1984, leen 5.
- 92 ORAV 6, fol. 33^v.
- 93 ORAV 7, fol. 27^v. ORAW 12, fol. 55^v. Zie ook: NA 3.03.01.01 inv. 3344 decreet nr. 35. Meer over Pieter Jansz. de Wit: Elias 1903, 283.
- 94 HAT 7394-9 (H), fol. 92^v.
- 95 HAT 7394-9 (H), fol. 121^v.
- 96 HAT 7943-11 (K), fol. 43.
- 97 HAT 7943-11 (K), fol. 107^v.
- 98 HAT 7394-11 (K), fol. 107^v.
- 99 OAV 144a
- 100 Van der Houve 1645, 129.
- 101 ORAV 8, fol. 164.
- 102 ORAW 13, fol. 84^v.
- 103 Elias 1903, 600; Dudok van Heel 2001, 143.
- 104 ORAV 10, fol. 120 en ORAW 15, fol. 124^v.
- 105 www.dbnl.nl, lemma Jacobus Maestertius; Feenstra 1982, 297-335.
- 106 HAT inv 7394-12 (L), fol. 176.
- 107 Bovyn 1964, 325-328; Feenstra 1982, 297-335.
- 108 ELO 0506 inv 412, akte nr. 117
- 109 ELO 506 inv. 509, akte nr. 2.
- 110 OAV 1, fol. 6^v.
- 111 Kennelijk een modeverschijnsel: in dezelfde periode zijn vergelijkbare hekpijlers met kasteeltorentjes geplaatst bij het gemeenschapshuis van het hoogheemraadschap van Rijnland in Halfweg (1644-1648) en bij de burcht te Leiden (1658). Zie ook RCE BT-033550.
- 112 ELO 506 inv. 412, akte 73 (testament), akte 117 (boedel); afschriften: ORAV 11 fol. 53, ORAW 15 fol. 248. Zie ook inv. 415, akte 145.
- 113 ELO 506 inv. 1097, akte 81 en inv. 1259, akte 117 (testament).
- 114 ORAV 120, 26 Juli 1658; ORAW 129, 6 November 1658.
- 115 ORAV 11, fol. 35.
- 116 ORAV 11, fol. 77; ORAW 16, fol. 94, 2^e katern 29-8-1662.
- 117 ELO 506 inv. 1259, akte nr. 120.
- 118 ORAV 16, fol. 98; Hoek 1978, leen 358.
- 119 OAV 2, fol. 41^v. en 56.
- 120 ORAV 121, 17 Januari 1705.
- 121 ORAW 130, 31 Januari 1705.
- 122 ORAV 16, fol. 99.
- 123 OAV 144b, nr. 152.
- 124 ORAV 16, fol. 100.
- 125 ORAV 16, fol. 103; ORAW 21, fol. 91vso.
- 126 OAV 2, fol. 53vso.
- 127 OAV 3, fol. 9.
- 128 ORAV 85; ORAW 21, fol. 176^v. ELO 506, inv. 1424 akte 29 (procuratie).
- 129 ORAV 16, fol. 122^v; ELO 506, inv. 424 akte 29.

- 130** HAT 7394-14 (N), fol. 95^v.
131 Collectie Duivenvoorde DV02335.
132 ORAV 16, fol. 139, ORAV 16, fol. 158^v, ORAV 17, fol. 35^v-36.
133 De Jonge 1858, 13-16.
134 Bierens de Haan 1994, 79.
135 Ibid.
136 Bierens de Haan 2010, 37-60; Krantz 2019.
137 Bierens de Haan 1994, noot 495; RCE Beeldbank 11.882. Alleen de westelijke helft van het ontwerp is nog aanwezig. Zie ook Krantz 2019, 29-36.
138 ORAV 241, fol. 86; NA 3.20.87 inv. 588; Oud Archief Rijnland inv. 241, fol. 86.
139 Collectie kasteel Duivenvoorde DV12321; ELO PV88325, PV88326 en PV88327. Met dank aan W. van den Eijkel.
140 De Plaquette bevindt zich momenteel in het Heerenhuys, Overrijn 8 te Katwijk.
141 Van der Klooster 1962, kol. 269 e.v.
142 Koninklijke Bibliotheek LHO CD HS.
143 Rijksmuseum RP-T-1921-229.
144 NA 3.20.87, inv. 581.
145 NA 3.20.87, inv. 582.
146 NA 3.20.87, inv. 583; Koldeweij 2000, 61-101.
147 Van Gijn 2013, 152.
148 ELO 506 inv. 1743, fol. 387.
149 NA 3.04.16.151, inv. 7.III.
150 Van der Klooster 1962, 1.
151 NA 3.20.87, inv. 3275.
152 ORAV 89.
153 NA 3.20.87, inv. 581.
154 NA 3.20.87 inv. 2378.
155 NA 3 20.87 inv 2378 en 2379.
156 NA 3.04.17.044 inv. 1 137.
157 NA 3.20.87 inv. 3278.
158 NA 3.20.87 inv. 3280.
159 ORAV 122, fol. 26.
160 ORAW 130 15 december 1728.
161 NA 3.20.87 inv. 3280.
162 ORAV 89 29 juni 1724
163 ORAV 89 13 september 1724.
164 Leidsche Courant 17 december 1728.
165 ORAV 90 22 februari 1729. Zie ook 11 november 1727 en 1 december 1729.
166 Haags Gemeentearchief 0372-01 inv. 2401, akte 8 februari 1730.
167 Van der Klooster 1962, 271.
168 NA 3.04.16.151 inv. 7.
169 NA 3.01.29 inv. 533.
170 OAV inv. 145.
171 NA 3.20.87 inv. 1952.
172 ORAV 122, fol. 55; ORAW 13 15 februari 1736; ELO 0430 inv. 27.
173 NA 3.20.87 inv. 1954.
174 ORAV 19, fol. 82, ORAW 23, fol. 209vso.
175 Wagenaar (1746), 420.
176 HAT 7394-14 (N), fol. 197.
177 HAT 7394-14 (N), fol. 232.
178 ORAV 107, 108.
179 NA 3.20.87, inv. 681.
180 NAV 354-355.
181 Ibid.
182 NAV 577.
183 Met dank aan A. Roeloffs.
184 Van der Houve (1645) 128-129.
185 Scheffer 2010, 63; Gruben 2022, 146.
186 Canneman 1967, 9.
187 Orsel 2007, 10; Cordfunke 2015, 192.
188 Scheffer 2010, 61 e.v.; Van der Werf 2022, 207 e.v.
189 Mondelinge mededeling Taco Hermans.
190 Renaud (1953), 107-112.
191 Enkele weken eerder, in januari 1961, is door de ROB onderzoek gedaan naar de dorpskerk van Voorschoten. Ook hiervan is geen verslag bekend maar is alleen een veldtekening van S. Bokma, twee foto's en een kort artikel in het Algemeen Handelsblad in het gemeentearchief aanwezig.
192 Beeldbank gemeentearchief Voorschoten VS02867 t/m VS02875, met dank aan Gé van Aken.
193 Persoonlijke mededeling door de zoon van dhr. Th. Laurentius.
194 Raap 2010.
195 IDDS rapport 1396.

Bibliografie

Beelaerts 1922

Beelaerts van Blokland, W.A. 'Jongere takken van het geslacht van Wassenaer, voor 1300 daaruit voortgesproten' *Nederlandsche Leeuw* 40 (1922) 299 en 41 (1923) 317-333;

Bierens de Haan 1994

Bierens de Haan, J.C., *Rosendaal, Groen Hemeltje op Aerd* (Zutphen 1994).

Bierens de Haan 2010

Bierens de Haan, J.C., 'Plantagie, hoven en vijvers', in: A. de Vries (red.) *'Duivenvoorde, Bewoners, landgoed, kasteel, interieur en collectie'* (Zwolle 2010).

Bovyn 1964

Bovyn, M., 'Jacobus Maestertius, zoon van Adam Maystertonne', *Gedenkschriften van de Oudheidkundige Kring van het Land van Dendermonde*, derde reeks (1964).

Braake 2007

Braake, S. ter, *Met Recht en rekenschap* (Hilversum 2007).

Brokken 1982

Brokken H.M., *Het ontstaan van de hoekse en kabeljauwse twisten* (Zutphen 1982).

Bye Dolleman 1965

Bye Dólleman, M. Thierry de, 'Het geslacht Van Soutelande', *Jaarboek CBG* deel 19 (1965).

Bult 1988

Bult, E.J., 'Sociale en economische betekenis van begraven hofsteden in Delfland' *Westerheem* (1988) 126-141.

Canneman 1967

E.A. Canneman en J.L. van Klooster, *De geschiedenis van het kasteel Duivenvoorde een zijn bewoners* (Den Haag 1967).

Cordfunke 2015

E.H.P. Cordfunke, 'Over de datering van middeleeuwse baksteen uit Holland' *Westerheem* (2015) 189-196.

Dudok van Heel 2001

Dudok van Heel, S.A.C. en Bok, M.J., 'De Amsterdamse achtergrond van Mr. Everard Meyster (1617-1679)', *De Nederlandsche Leeuw* 118 (2001).

Elias 1903

Elias, J.E., *De vroedschap van Amsterdam 1578-1795* (Amsterdam 1903).

Eschauzier 1909

Eschauzier, G., 'Het geslacht van der Hooch', *Genealogische en Heraldische Bladen* (1909).

Feenstra 1982

Feenstra, R., 'Jacobus Maestertius (1610-1658)', *Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis* 50 (1982).

Van Gent 2001

Van Gent, M.J.A en Janse, A., 'De Wassenaers in de middeleeuwen (1200-1523)' in H.M. Brokken et al. *Heren van Stand, 800 jaar Nederlandse adelsgeschiedenis* (Zoetermeer 2001).

Van Gijn 2013.

Van Gijn J. en Gijselhart J. 'Boerhaave en zijn syndroom', *Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde* (2013).
Online op www.ntvg.nl, publicatie A5460.

Gouthoeven 1636

Gouthoeven, W. van, *D'oude chronijcke ende historien van Holland* (Den Haag 1636).

De Graaf 1996

Graaf, R. de, *Oorlog om Holland 1000 – 1375* (Hilversum 1996).

Gruben 2008

Gruben, R., Wielinga A. en Saan M., *De Delftse colleges kastelenkunde van prof. Dr. Jaap Renaud* (Wijk bij Duurstede 2008).

Gruben 2022

Gruben R. en van Oosten R., 'Floris V en zijn ommuurd kampement aan de monding van de Amstel. Hoe een novum uit Edam de cold-case van het Amsterdamse kasteel heropent', in: T. Hermans et. al. *Die hofstat daer dat huys op plach te staan, recent onderzoek naar kastelen en buitenplaatsen* (Zwolle 2022).

Hoek 1970

Hoek, C., 'Repertorium op de grafelijke lenen in Kethel en Spaland, 1272-1648', *Ons Voorgeslacht* 25 (1970).
Online op www.hogenda.nl.

Hoek 1971

Hoek, C., 'Repertorium op de lenen van de Binckhorst, 1322-1700', *Ons Voorgeslacht* 26 (1971), 46 (1991) en 54 (1999). Online op www.hogenda.nl.

Hoek 1973

Hoek, C., 'Repertorium op de grafelijke lenen in de Lier, Schipluiden en Vlaardingen, 1252-1648', *Ons Voorgeslacht* 28 (1973), 38 (1983) en 39 (1984). Online op www.hogenda.nl

Hoek 1978

Hoek, C., 'De leenkamer van de hof te Wassenaar (1226-1744)', *Ons Voorgeslacht* 33 (1978) en 41 (1986).
Online op www.hogenda.nl.

Hoek 1984

Hoek, C., 'Repertorium op de grafelijke lenen te Delft 1268-1648', *Ons Voorgeslacht* 39 (1984). Online op www.hogenda.nl.

Hoek 1987

Hoek, C., 'Repertorium op de grafelijke lenen in Albrandswaard en Riederwaard 1199-1648', *Ons Voorgeslacht* (1987). Online op www.hogenda.nl

Van der Houve 1645

Van der Houve M., *Hantvest of Chartre chronyck van de landen van Oud-Batavien* eerste deel, tweede editie (Den Haag 1645).

Hüffer 1951

Hüffer, M., *Bronnen voor de geschiedenis der abdij Rijnsburg 1140-1620* (Den Haag 1951).

IDDS 2012

B.A. Corver, 'Kasteelterrein Rosenburgh, Voorschoten. Inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven' IDDS rapport 1396.

Janse 2001

Janse A., *Ridderschap in Holland. Portret van een adellijke elite in de late Middeleeuwen* (Hilversum 2001).

Janssen 1996

Janssen, H.L., Kylstra-Wielinga, J.M.M. en Olde Meierink, B., *1000 jaar kastelen in Nederland* (Utrecht 1996).

De Jonge 1858

Jonge, J.C. de, *Geschiedenis van het Nederlandsche Zeewezen* deel 5, 2^e druk, (Den Haag 1858).

Koch 1978

Koch, A.C.F., Dijkhof E.C en Kruisheer, J.G., *Oorkondenboek van Holland en Zeeland* ('s Gravenhage 1978 - 2005). Online op resources.huygens.knaw.nl.

Koldeweij 2000

E. Koldeweij, 'Gilt leather hangings in Chinoiserie and other styles: an english speciality', *Furniture History* vol 36 (2000), 61-101.

Kort 1986

Kort, J.C., 'Repertorium op de grafelijke lenen in Voorburg, 1274-1650', *Ons Voorgeslacht* 41 (1986). Online op www.hogenda.nl.

Kort 1987

Kort, J.C., 'Repertorium op de grafelijke lenen in Rijnland', *Ons Voorgeslacht* 42 (1987) – 45 (1990). Online op www.hogenda.nl.

Kort 1989

Kort, J.C., 'Repertorium op de grafelijke lenen in Kennemerland 1203-1650', *Ons Voorgeslacht* 44 (1989) en 45 (1990). Online op www.hogenda.nl.

Krantz 2019

Krantz, H., Rosenburg onder Voorschoten: een kaart uit 1706 en een ontwerp van circa 1722, *Cascade, bulletin voor tuin historie* 28 (2019), nr. 2.

Klooster 1962.

Klooster, L.J. van der, 'Ontwerpen van Daniel Marot voor het huis Rosenburg te Voorschoten', *Bulletin Koninklijke Nederlandse Oudheidkundige Bond* 15 (1962).

Kuiken 2009

Kuiken, K., 'Bevoorrechte bastaarden, hun identificatie en sociale identiteit in Holland (1200-1523), *Virtus* 2009.

Leeuwen 1685

Leeuwen, S. van, *Batavia Illustrata ofte Oud Batavien* (Den Haag 1685).

Man 1943

Man, J.P. de, 'Arkeliana Vetera', *Nederlandsche Leeuw* 61 (1943).

Merckens 1943

Merckens, O. 'Arkeliana Vetera', *Nederlandsche Leeuw* 61 (1943).

Mieris 1765

Mieris, F van. *Groot charterboek der graavan van Holland, van Zeeland en heeren van Vriesland*, derde deel (Leiden 1765).

Müller 1882

Müller P.L., *Regesta Hannonensia* (Den Haag 1882).

Müller 1890

Müller S. Hz, 'Het oude Register Graaf Florens', *Verslagen en Mededelingen Kon. Acad. Wetensch. Afd. Letterkunde*, derde Reeks, Dl. VII (1890). Online op www.dbnl.org.

Obreen 1936

Obreen, H.G.A., 'Heer Simon van Benthem heeren Willemsz en zijne nakomelingen', *Nederlandsche Leeuw* 54 (1936).

Orlers 1614

Orlers, J. *Beschrijvinge der stad Leyden* (Leiden 1614).

Orsel 1614

Orsel, E.D. 'Rijswijkers in Leiden', *Bodemonderzoek in Leiden 20* (Leiden 2007) 1-29

Van der Plas 2017

Plas, P.S.C. van der, 'Op zoek naar de Voorschotense Starrenburg' *Leids Jaarboekje* 2017 93-106.

Van der Plas 2020

Plas, P.S.C. van der, 'De gevolgen van de opstand tegen Spanje in 1572-1576 voor het Leidse ommeland', *Leids Jaarboekje* (Leiden 2020) 48-67.

Van der Plas 2024

Plas, P.S.C. van der, 'de hofstad Roucoop in Voorschoten' (publicatie verwacht in 2024).

Raap 2010

R.A.C. Kroes 'Kasteelterrein Rosenburgh, Archeologisch vooronderzoek: een inventariserend veldonderzoek'. Raap rapport 2215.

Renaud 1953

Renaud J.G.N., 'Een en ander over het huis Rozenburg' *Leids Jaarboekje* 1953 107-112.

Roefstra 2022

Roefstra, J. 'Kasteel Oud Haerlem te Heemskerk', in: T. Hermans et. al. *Die hofstat daer dat huys op plach te staan, recent onderzoek naar kastelen en buitenplaatsen* (Zwolle 2022).

Smit 1939

Smit, J., *De rekeningen der graven en gravinnen uit het Henegouwse Huis*, deel 3 (Utrecht 1939).

Scheffer 2010

Scheffer C., 'Als stenen konden spreken' in A. de Vries red., *Duivenvoorde. Bewoners, landgoed, kasteel, interieur en collectie* Zwolle 2010.

Spiegel 2014

Spiegel, R.A. van der, 'De datering van het Oude Register van graaf Floris' *Ons Voorgeslacht* 2014.

Verwijs 1869

Verwijs, E. *De oorlogen van hertog Albrecht van Beieren met de Friezen in de laatste jaren van de xive eeuw*. (Utrecht 1869).

Wagenaar 1746

Wagenaar J., *Tegenwoordige Staat der Verenigde Nederlanden*, deel 16, Holland, (Amsterdam 1746).

Van der Werf 2022

J. van der Werf, 'De donjon van de ruine van Teylingen', in T. Hermans et al. *'Die hofstat daer dat huys op plachte staan', Recent onderzoek naar kastelen en buitenplaatsen.* (Zwolle 2022). 207-250.